

XVI. ÉVFOLYAM

1926

ÁPRILIS

MEGJELENIK
MINDEN HÓ-
KÖZEPÉN.

ULT ES JOVO

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYOIRAT.

MEGJELENIK MINDEN HÓKÖZEPÉN. SZERKESZTI

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN.

WAMOSCHER ÉS TÁRSA

TELEFON :

124—70

különlegességek francia és amerikai
fűző-gyártmányokban

BUDAPEST

V. DOROTTYA UCCA 12. SZÁM

KATZ LENKE

angol és francia

női divatterem

BUDAPEST, V. GIZELLA TÉR 2, III. EM. 28

TELEFON 24—02

SZÖNYEGET, RÉGISÉGET

vesz, elad

Sternberg

Telefon: J. 103—68

Dob-utca 24

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárban

Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház.

ÖSSZES FOTÓCIKKEK

Kérjen
árjegyzéket!

Wanaus József

fényképezési szaküzlet

Telefon: 8—67.

Budapest, IV., Sütő ucca 2

Fränkl-fele Buffet és Étterem

Reggeli, uzsonna, ebéd és vacsora

a legizletesebb házi koszt és süteménykülönlegességek.

Előfizetések étlap szerint a legmértékeltőbb árban.

Budapest, VII., Rombach-utca 12. Telefon: József 123—07.

Zálogcédulákat kiváltok.

Brillánsokat, ékszereket bárkinél drágábban vesz

SZÉKELY EMIL, VII., Király-utca 51.

Telefon: 105—35.

(Teréz-templommal szemben).

Ellinger Béla — Wagner Vince

Egyesült Lakkgyárak R.-T.

Városi iroda: Budapest, VI., Lázár ucca 13.

Gyártja az összes ipari és kereskedelmi lakkokat.

Meinl-kávé

5, 10, 15 és 20 kg.-os postacsomagokat,
rizs és cukor kivételével,
bérmentve szállítunk vidékre

Himzett függönyök és ágyterítők

kiárusítás minden elfogadható árban

»GLORIA« BAROSS UCCA 86, SZÜZ U. OLDAL
BORBANDY GYULA

THERAPIA HASKÖTŐ

pótolja a fűzött, elegáns megjelenést és kényelmet biztosít
egésznapli használatnál

Therapia, Budapest, VI. Nagymező ucca 14 - Telefon 120-43

Parókákat, copfok, transzformációkat

a legjobb kivitelben (kifésült hajból is)

VISÓ M.-nénál

BUDAPEST, VII. KIRÁLY UCCA 1. SZ.

(Orczy házban)

k a p h a t ó k

HOLZER

MAGY. KIR. UDV. ÉS KAMARAI SZÁLLÍTÓ

DIVATHÁZA

BUDAPEST, IV. KOSSUTH LAJOS UCCA 9

Toilettek, kosztümök, paletok, bluzok,
pongyolák, keztyűk, harisnyák, ernyők,
női fehérneműek

egyszerű és elegáns kivitelben

LOHR MARIA-KRONFUSZ vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 2—37

Gyár és központ: VIII., BAROSS-UTCA 85.

Telefon: József 2—37

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, VI., RÉVAY-U. 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Előfizetési ára egész évre: 300.000.— korona. A kiadóhivatalért felelős:
Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik havonta. Telefonszám 199—55 VIRÁG GYULA, igazgató.

WACHTEL: ÜNNEP ELŐTT — EREV JOM-TOV

A MULT ÉS JÖVŐ ÁPRILISI MŰMELLÉKLETE

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XVI. ÉVFOLYAM, 1926. ÁPRILIS

DR. FISCHER GYULA: ZSIDÓ TUDÁS KELL

„Tudj és eszmélj.”
Dániel 9 25

Drága eszmei tartalma van a Peszah-ünnepnek. A szabadság gondolatát domborítja ki és elvitathatatlan igazságot állapítunk meg, ha azt mondjuk, hogy ezt a gondolatot Mózes varázsigéje és Izrael szelleme teremtette meg. Nem ismerünk népet az óvilágban, amelynek körében a szabadság érzése megmozdult, mielőtt a zsidóság a történet színterére lépett. A szabadságot nemcsak a felsőbb osztályok tekintették jogos és természetes intézménynek, hanem azok is, kik annak jármát nyögték és igája alatt szenvedtek. Sem ezekben, sem amazokban még csak nem is derengett az a tudat, hogy itt egy az emberrel veleszületett jogról van szó, mely minden kiváltságos helyzetet kizár és hogy ugyanolyan porrá és hamuvá széteszlő teremtmény nem tiporhatja, tapaszthatja a másikat.

Az első hírnök, aki az emberiségnek az éberesztő szöveget hozta, Izraél volt; az első és évszázadokon át az egyedüli. Számtalan nemzedék dőlt sirba, míg a világot megragadta az a tan, hogy minden ember Isten gyermeke és kulturák születtek, kulturák merültek el, míg a Szentírásnak az a tanítása általánossá vált, hogy Isten a képmására teremtette az embert. Ezer éves volt már ez a tan Izraél kebelében, mikor Plátó és Aristoteles éltek és még a görögöknek e két legnagyobb elméje sem tudott felemelkedni az ember értékének magas fölfogására. Annnyira szükségesnek, elengedhetetlennek és magától értetődőnek hitték a szabadság intézményét, hogy nélküle a társadalmat el sem tudtuk képzelni. Izraél az érdem, hogy a szabadság elvével és hasonló fenkölt törvényekkel gazdagította az emberiség erkölcsi birtokállományát.

Embertársaink súlyos igazságtalanságot követnek el velünk szemben; egy igen nagy részük jobb tudomása ellenére, egy igen nagy részük elfogultságból és járatlanságból. Nem ismerik el, nem vallják be a szolgálatokat, melyeket a művelődés és haladás körül teljesítettünk. Hogy az mi

mindent köszön Hellásnak és Romának, sőt régiebb, letűnt nemzeteknek, erről úton-útfélen lehet olvasni és hallani; de hogy mit tett Juda, milyen munkát végzett a zsidóság, mint segítette lerakni az erkölcsi világszemlélet épületének alapjait, erről nem esik említés sem szószéken, sem iskolában, sem irodalomban. És ha igen, akkor a beállítás és megvilágítás rendszerint téves és megtevészto, ritkán a valóságnak megfelelő.

De ennél nagyobb baj az, hogy mi zsidók sem ismerjük multunkat, kulturánkat, irodalmunkat és azoknak belső értékeit. Szeretjük a műveltséget, szomjazzuk a szellem forrásait, hiszen a „könyv népe” vagyunk és ma sem bizonyulunk méltatlannak erre az 1300 éves jellemzésre. De a saját nagy íróink és gondolkodóink szellemi termékeit elhanyagoljuk, észre sem vesszük és „ott hevernek a sarokban”, feledve, porlepetten; és nem pusztán a régiek, de az újak is. Pedig nagy kárára a közszellemnek, amely csak akkor lehet egészséges, termékeny és őszinte-célú, ha zsidó hiveink szép, szórakoztató, vonzó, de emellett tartalmas és komoly könyvekből táplálják gondolat- és érzésvilágukat. Nem hagynák akkor ott az ősök, a szülők vallását, nem volna akkor lanyha az érdeklődés a felekezet etikai kérdései iránt, de erősek maradnának a lelkek a szenvedésekben, szerények a gondtalanság idejében és jobbak, tisztábbak volnának a vallási és társadalmi törekvések is mindenütt.

A Peszah-ünnep a tanítás ünnepe is. Tanítóvá alakul át az apa, az anya a széderasztalnál, amikor a család előtt a mult eseményeit és Isten mindenható gondviselését teszik elmélkedés és megszívlelés tárgyává a hagadákönyvecske nyomán. Ime, könyv, tanítás és tanulás, ezek a szabadság magasztos eszméje ünnepének ősi jelzései. Volnának, akik írnak, csak volnának, akik olvasnak; volnának, akik tanítanak, csak volnának, akik tanulnak.

Tudás kell, zsidó testvérek, zsidó tudás kell!

1862. Oroszlengyelország. Kis városka, a neve Boksa. Szegény zsidók laknak benne. Az egyik család minden öse, ia-fia halász. A nevük Rosenfeld. Születik egy kis fiuk. Abból is halász lesz: az élet titkainak, a daloknak halásza.

Még gyerek, amikor halásznemzettségének el kell vándorolnia a vizek partjáról, az erdők alól, — Varsóba mennek s viszik magukkal a kis fiút. Beiratják a „chéderbe”, ott megtanulja a talmudot, megtanul egy kicsit lengyelül, németül, tizennyolc éves korában megházasodik s megy ki Hollandiába, ahol Amsterdamban beáll gyémántkőszőrüsnek. De a vándorló kedv, a nyugtalanság viszi tovább. Nemsokára már Angliában van, a veritékes, zürös Londonban, ott felcsap szabólegénynek, munkás lesz a fojtó, izzasztó műhelyekben, az otthoni Mojse nevet felcseréli az angolos Morris névvel . . . Küszködik, dolgozik, fárad reggeltől estig, hajtja, forgatja a varrógép kerekét, amely monoton hangon zúgja: Gép vagyok, gép csak, semmise más! . . .

De amikor vége a munkának és fáradtan hazatámoľog s a szegény vacsora után pihenőre hajtja fejét, minden mesterségének emléke kísérteni kezdi . . . Halász lesz, a mult emlékeit emeli hálójába, a gyermekkor boldog vidámságát a zöld mezőn, a folyócska partján, a lengyel erdők alatt, a színes, pálmás ünnepnapokat . . . Gyémántkőszőrüs lesz megint, a lelkébe rejtett gyémántot forgatja, csiszolja, köszörüli, sugártörése fényesebb a könnynél is . . . Szabósegéd lesz, ölti, fűzi az elnyomottak, a szenvedők bánatát s maga sem tudja hogyan, dalra nyílik az ajka s a kóbor „jiddish” nyelven oly fájó, gazdag dallamossággal énekel, hogy szinte mentegetőzve mondja:

*Ne hidd, jaj! — hogy aranyos hűr
Zenditi dalra ajkam.
Ne hidd, jaj! — hogy isteni hang
Sir át hozzátok rajtam . . .
A szolga szól, a rab sajong,
Aki belém van zárva.
Testvéreiért énekel,
Értük gyűl dala lángra . . .*

*Értük múlok időm előtt,
Értük áldozom életem.
S mit adhatnak cserébe ők,
Mit áldozhatnak értem?
Könnyért könnyet adnak nekem,
Az el nem mondott szókat . . .
Én könnymilliomos vagyok
Siratva milliókat!*

És hova menjen, hova vándoroljon a könnymilliomos?

Ahol a legtöbb milliómos van és ahol, Morris

Rosenfeld idejében, a műhelyekben, a bányákban a legtöbb könnyet sirták: — Amerikába!

Ott laktak az ő testvérei a Canat Streeten, a Houston Sreet környékén, ott dűbörgött az emeletek mentén a magasjárátú gőzvasut, amelynek utasai bebámultak az egymás mellett sorakozó szabóműhelyekbe, ahol sokszáz „jiddish” beszédű szabólegény ül összezsúfolva a gázlámpák forró fénye alatt — és varr és varr és varr!

Velük egysorban Morris Rosenfeld, akiből nemsokára a műhelyek költője lesz, minden szabólegény, minden fáradt munkás könnyeinek kútforrása, éneklő panasz, rimekbe szárnyaló sóvárgás, dalokba menekült zsidó fájdalom.

Szive legmélyén a természet imádata reszket, a halászok hagyatéka, — de gyermekkora óta városokban, műhelyekben élt és természetképei inkább álmodottak, míg fájdalmas feljajdulása egészen az övé, naiv szubjektivitással reális.

Gép vagyok, gép csak, semmise más! . . . zugják, berregik fülébe a varrógépek, minden verse visszhangja ennek a folytonos berregésnek, de míg ő bánkodik, sir a műhelyekbe zártak során, addig a gazdának ez a dal lázítás! . . . bezárulnak előtte a műhelyek ajtajai, nincs többé kenyere s így lesz a Vorwärts newyorki zsidó ujság munkatársa huszonöt dollár heti fizetésért.

És mikor Leo Wiener, a Harvard-egyetem tanára felfedezi Rosenfeldet és kiadja első kötetét, a „Songs of the Ghetto”-t, neve egyszerre híressé lesz, de anyagi helyzete nem javul.

Két gyermeke van, különösen a fiút imádja, de a tehetséges, drága „jingle” tiz éves korában meghal s a bánat majdnem megőrli, félig megvakítja Morris Rosenfeldet, aki könnymilliomos ugyan, de ilyen égő, keserű könnyeket még sohase sirt.

Nagynehezen összegyűjtenek neki néhány száz dollárt, hogy Karlsbadba utazhassék gyógykezelní magát. Ez 1909-ben volt. Akkor járt Budapesten is. Kis, kopott, szomorú emberke!

— Tudja, kik voltak a legnagyobb ellenségeim? — mesélte. — A zsidó munkások. Mikor elolvastam nekik verseimet, azt hittem, hogy felrázom a lelküket, ők meg feljelentettek a főnök-nél, hogy munkaidő alatt verseket olvasok, lázítok. És nemsokára sehol se kaptam munkát.

Yonkersben lakott, New-York egy szegény külvárosában, három apró szobában. Ott is halt meg szegényen, — világhíresen. És akik életében ellene fordultak, halálában mind a koporsója köré tódultak és százezrek siratták a könnymilliomost, aki rájuk pazarolta millióit.

De a műhelyekben csak tovább zúgnak, berregnek a gépek, zúgtak és zúgnak, amíg csak a harc tart, a vad rohanás és folyton mormolja az örök kórus: Gép vagyok, gép csak, semmise más...

CSERMELY GYULA: AZ ANGYALOK SZÉDERE

eb Ejzigl Mohilov chószid volt; istenfélő, ártatlan teremtés, aki csakis a Legfelsőbb szolgálatának szentelte minden idejét. Kora reggeltől késő estélig a bész-hámidrásban görnyedt és tanult és ha volt két garasa gyertyára, bizony éjjelig is ott maradt a nagy könyveknél. Dolgozni persze nem dolgozott semmit; ami neki és három gyermekének kellett, arról felesége gondoskodott, a Blimele. Vagy napszámba járt az asszony, vagy kereskedett azzal-azzal; hogy olyan szegénység volt emiatt a háznál, hogy olykor még krumplilevesre sem tellett, ez magától is értetődik, azt hiszem.

A világ rendjének megfelelt-e, vagy Istennek tetsző lehetett-e, hogy a munkára hivatott férfi az asszonnyal kerestette meg a mindennapit? . . . ezt csak én kérdezem és minden más ember, aki elfogulatlanul mérlegel és ítél, de reb Ejzigl Mohilov nem kérdezte. Ő csak ült és elmélkedett és tanult. Mit bánta, hogy sokszor bizony éhezett; hogy három főtt krumpli volt az ebéd és másfél főtt krumpli a vacsora; hogy a kaftánján olyan sűrű volt a foli, mint a százéves zsindelytetőn a moha: mennél szegényebb ember ő idelent, annál gazdagabb lesz akkor odaát!

Hűséges chószidja volt a rebbének, akihez évenként többször is ellátogatott; olyan volt lelkének minden látogatás, mint a kulturember testének a fürdő. Új erőt merített az élethez, mely számára hétköznapon darab kenyeret és ünnepnapon is csak ciberét-mit jelentett.

Néhanapján azért mégis csak panaszkodott a rebbének, hogy így-úgy; csizmájának már sarka sincs, nem hogy talpa volna . . . de a rebbé mindig csak biztatta: zorg dach nis, Ejzigl, z várt se git vern; ne busulj, Ejzigl, még jóra fordul a te sanyarú sorsod is.

No, eltalálta a rebbel! A purim után való hetekben olyan inség szakadt reb Ejzigl házára, hogy éhhalál zörgött ki belőle. Legidősebb leánya súlyos beteg lett s ami pár garast a felesége keresett s ami kenyérre is kevés lett volna, orvosságra kellett a betegnek.

— Ne busulj, Ejzigl, még jóra fordul a te sanyarú sorsod is? Nagyon rossz volt a helyzet s peszáchra még hatványosan rosszabb lett. Hat darab pászkánál több nem volt a háznál; féllel se több, mint hat, amennyi a széderhez kellett, ezt is három helyről kéregették össze; de már vacsorára nem tellett a széderhez, céklaleves és néhány krumpli volt a vacsora.

S ezt az inséges szédert is megzavarta a

Wachtel: Gehennavölgye — Das Gehennatal

Bené Berak bölcsei a szédernél

*Az egyiptomi rabszolgaság
Wilhelm Wachtel új Hagada-illusztrációt*

nagybeteg Szurele, Reb Ejzigl legidősebb leánya, aki ott feküdt a vackában s félig eszméletnél, félig lázasan folyton szemrehányásokkal illette atyját. — Hát ilyen szédert szereztél a háznak? Ilyen inséget szakasztottál a nyakunkba? Nem jobb lett volna meghalnom, mint ezt a szédert megérni a házunknál? Még Élije nővének sem jutott bor, nem hogy tinéktek!

Hiába csitította az anyja:

— Hallgass, gyermekem, hallgass. Hát nem látod, mennyi bor van a kancsóban, mennyi gombóclevés és diós hal az asztalon? Te nem látod, mert lázas vagy, Szurele, de én úgy élek, hogy minden jó itt együtt van: gyömbéres gombóc és töltött csuka meg pulykahus.

Reb Ejzignek megeredtek a könnyei, hogy így esküdözni hallotta asszonyát s hogy a lázbeteg még ezután sem nyugodott, hanem követelte részét a halból, kívánta a gombóclevest és pecsenyét, reb Ejzigl felállt és odalépett a beteg vackához. De előbb intett az asszonynak és a többinek, hogy mind menjenek ki a szobából a konyhába.

— Az uram most csodát fog művelni, — fojtogatta az asszonyt a szívdobogás, mikor apróságostul kivonult a szobából. — Hívni fogja Élije nővét s perc múlva az asztalon lesz a diós hal, másik perc múlva a többi. Hiszen elég nagy cádik ő, — gondolta — hogy ő is csodát tehesen, akár a rebbe s hogy hallgasson szavára a nőve.

Reb Ejzigl ezalatt odaült a beteg mellé az ágyra. Nem akart csodát tenni, ilyesmire egyáltalán nem gondolt, csak meg akarta nyugtatni a beteget; s mert megszokta a rebbenél, hogy ez leginkább meséssel dolgozik, ő is mesével traktálta leányát.

Előbb simogatta, simogatta a lány kezét s mikor ez némileg megnyugodott, így kezdte:

— Ide hallgass, gyermekem, Szurele. Én most kézen foglak és felvezetlek az égbe (oda-kint az asszony belesápadt a hallottakba és megremegett), az angyalok házába, akkora az a ház, mint — mit mondjak? — mint huszszor, nem, harmincszor ez a miénk itt és éppen a széderhez készülnek. De még nem fognak hozzá, mert te rád várnak az angyalok, gyermekem.

— Én rám? — kérdezte a lázbeteg. — Miért?

— Mert te is angyal vagy, gyermekem, Szurele s mert te vagy a legfiatalabb angyal, te kell hogy mondd a Má nistánót. Vajjon tudod-e, lányom, a Má nistánót?

— Tudom, — felelte a lázas és vérpiros arccskáján valami fény derült. — Má nistánó hálájló háze mikol hálélajs . . .

— No, most felmegyünk az égbe, Szurele . . . ni, már meg is érkezünk és itt vagyunk, látod? Ezüst széken ülnek az angyalok, az ötven rőfnyi asztal is szinezüsből van és aranyabrosszal van megterítve az asztal. Minden tányér, kés és villa is aranyból van . . . látod, fiam, Szurele, látod?

(Az asszony odakint majd elájult, az értel-

mes gyermekek pedig érezték, mint ludbörzik a hátuk.)

— Látom — felelte a lázbeteg s most már ő folytatta, ahogy lázálmában képzelte. — Élije növe fogja adni a szédert s most int nekem: oda ülj, Szurele . . . Én nekem is ezüst szék jutott.

— A góde, ami előttem van . . . a góde, ami előttem van — már csak akadozva beszélt és mind halkabban — tele van eleven képekkel. A furkósbót agyonveri a komondort . . . az angyalok gódéja a chád gádjóval kezdődik, apa . . . és leghátul van a hóláchmo a Má nistánóval . . . Má . . . nistánó . . . há . . . háláljó házé . . .

Csend lett a szobában, a lázbeteg leányka nyugodtan elpihegett, de atyja még nem hitte be övéit. Előbb hadd aludjék mélyen a beteg, majd csak azután folytatja ő a szédert. S csak negyedóra múlva nyitotta ki halkán az ajtót:

— Lábujjhegyen járjatok, szót se szóljon egyiktek sem, gyerekek. Szurelét felvittem az égbe . . . az angyalok szédérénel ül Szurele . . . elmondta a Má nistánót, mint a vízfolyás . . . s most mesélik neki az angyalok az ávódím hójinü lepáraj bemicrájimot.

Másnap délelőtt a gyerekek a templomban itt is elejtettek egy-egy szót, ott is és az „Én keelajhénü” után már körülvették az asszonyt más asszonyok.

— Mi történt? Mit beszélnek a gyerekek? Hogy Szurele már jobban van, mert az égbe vitte az angyalokhoz reb Ejzigl?!

— Amilyen cádik az én uram . . . bizony megtette azt a csodát — volt a válasz. — Mindnyájunkat kiküldött a szobából, de én mégis láttam egy hasadékon keresztül . . . felvitte az égbe és az angyalok szédéréhez ültette. Mert nekünk bizony alig volt mit harapnunk.

És délután már jöttek az emberek is és reb Ejzigl csak rejtélyesen hallgatott. Nem cáfolt meg semmit s mikor pozitívet kérdeztek az emberek, egy-egy bólogatás volt a sokat sejtető válasz. — Élije növe adta a szédert? (reb Ejzigl úgy néz, mint aki a távolba lát) . . . az angyalok gódéja a chád gádjóval kezdődik? (Reb Ejzigl bólogat.)

Akadtt egyszerre tíz ember is, aki könyörgött reb Ejziglnek: — Engedje meg, „rebbe”, hogy itt lehessenek a második szédernél, gondoskodom jó vacsoráról maguknak is. Akadt két vagyonos ember, aki egymásra licitált: — Én nyolcezer rubelt adok, én tízet is, többet is, ha fiamhoz adja a Szurelét . . . És félünnepkor már tódultak az emberek, nemcsak a helybeliek, de másunnan is, akik boldognak érezték magukat, hogy láthatták reb Ejzigl, ki az égben volt.

És meglett a legujabb „rebbe”, a rabbénü reb Ejzigl Mohilov és a reb Ejzigl volt rebbéjének is igaza lett: zorg dach nis, Ejzigl, z várt se git vern. Mert csak úgy hullott az áldás, mint a manna és svüeszkor már tizszobás lakásban lakott reb Ejzigl. A csodarabbi sem születik, hanem lesz.

Fáraó és hadai a Vörös tengerbe fullnak

Chad-Gadje. A gödölye története
Wilhelm Wachtels Hagada-Illustrationen

Ferenc József Orsz. Rabbiképzőintézet nagynevű igazgatója, a *Magyar Zsidó Szemle* s a *Haczófe* hébernyelvű tudományos folyóirat szerkesztője 65 éves születésnapja alkalmával 40 éves tudományos írói működésének jubileumát ünnepli és ebben az ünneplésben részt vesznek a zsidó tudomány művelői az egész föld kerekén. Ez alkalmából a *Magyar Zsidó Szemle* és a *Haczófe* ünnepi évszámot szentel a társ-szerkesztők vezetése alatt a világhírű tudósnak jubilaris emlékkönyv formájában és átnyújtja az ünnepeltnek a korunk legjelesebb szaktudósainak ünnepi dolgozatait egybefoglaló gyűjteményes emlékművet hódolata jeléül. E sorok vázolják a Mult és Jövő olvasói számára a tudomány eme büszkeségének élet- és jellemképét egyszerű vonásokban, egyszerű szavakkal, ami a legméltóbb az ünnepeltnek a tudományos fölfogás magas színvonalán álló és az egyszerűséget szerető nemes egyéniségéhez.

Dr. Blau Lajos született Putnokon 1861 április 29-én. Blau Mór és Hoffmann Julia fia. Három bátyja, egy öccse és öt húga volt. Atyja gazdálkodó volt, később kereskedelemmel is foglalkozott; az első zsidók között volt, kik Putnokon letelepedtek. Neje sajóvelezi gazdálkodó és kereskedő, Hoffmann Hercz leánya volt, kit mint 16 éves hajadont vett feleségül és 1850 körül letelepedett a gömörmegyei határvárosban. Gömörben 1848 előtt zsidó nem lakhatott. Hoffmann Hercz ezért Borsodból folytatta üzleteit a gömöri nemes urakkal. A megszálló orosz katonasággal ezek nevében tárgyalt és kieszközölte, hogy megfelelő szolgáltatások ellenében a városban kívül maradtak.

Iskola Putnokon nem volt. Blau Mór tehát a mezőcsáti vásárról hozott magával házitánító, ki később magániskolát nyitott, végül mint rendes tanító nyert alkalmazást. Ez volt Blau Lajos első tanítója. Neve Klein Éliás, ki a gyermek tehetségét korán felismerte és sokszor hivatkozott annak előmenetelére. Második tanítója, kihez 10 éves korában került, már a „melamed” volt, Friedmann Hirs Ábrahám, a talmudtanító, kinek keze alatt 14—15 éves talmudtanuló ifjakkal vette föl a versenyt, oly sikerrel, hogy néhány hét után már azoknak kellett összeszedni erejüket, hogy Blau nyomában tudjanak maradni. Szülei rabbit akartak belőle nevelni és így 12 és fél éves korában jesivába került. Anyjának nagybátyja, Braun Salamon, az első putnoki rabbi volt, kinek életrajzát Blumberger Jakab írta meg (M. Zs. Sz. 1913.). Finom műveltségű, magyar rabbi volt, kinek példája hatással volt a gyermekekre. Az ifjú tanuló Tennenbaum Jakab nagy talmudtudós, a *Naharé Afarszemon* szer-

zőjének jesivájára került, hol 40—50 fiatal tanuló- és versenytársa volt; 13 éves korában mint barmicva ifjú már dicséretet aratott alapos talmudi tárgyú fejtegetésével. 15 éves korában tanítómestere a „cháber” címmel tüntette ki, ami ily ifjú korban magas és kivételes kitüntetés jelent. Két éven át folytatólag Szilágy-Somlyón tanult az éleleszü Horowitz Mordechaj vezetése alatt. 1878 tavaszi ünnepére szüleihez hazautazott és oda küldte utána jeles tanítómestere nagyrabecsült tanítványának a héber okmányt, mely a 17 éves ifjút a „morénu” címmel ruházta föl. Akkor tartotta szülővárosában, a putnoki rabbi megtisztelő megbízása folytán, az első templomi előadását bibliai és talmudi fejtegetés alakjában, amely megtiszteltetés akkor első és példátlan eset volt Putnokon.

Ekkor merült föl a gondolat, hogy a berlini Hildesheimer-féle szemináriumon folytassa tanulmányait; sok tépelődés és habozás után a rabbi tanácsára és szülei óhajtatására Pozsony felé irányítja lépteit, ahol Schreiber Szimcha B. jesiváján 1878 tavaszától 1880 januárjáig a legszorgalmasabb hallgatók egyike, onnan kerül mint rendkívüli hallgató a budapesti Országos Rabbiképzőintézetre, hol már április havában rendes tanulónak fölvéttetik; 1883-ban kitüntetéssel maturál, 1887-ben bölcsészettudorrá avatják és 1888-ban rabbiképesítést nyer. Már 1887 nyarán dr. Kohn Sámuel oldalán lelkészkedik és a rabbisági irodát vezeti, a rákövetkező 1887—1888. tanévben a Rabbiképzőintézetben óraadó talmudtanár, 1888—89-ben helyettes tanár és 1889 szeptemberében kinevezést nyer mint az Országos Rabbiképzőintézet rendes tanára. Bámulatos gyors előmenetele, mely nagy tudásának és tehetségének következménye, szinte legendás alakká teszi és valóban szülőhelyének környékén legendákat regélnek róla.

Az Országos Rabbiképzőintézetben kiadott legelső tudományos pályadijat ő nyerte 1885-ben. „A bűnhalmazat elmélete a régi hébereknél” az előkelő „*Magyar Igazságügy*”-ben jelent meg először, melyet Tarnai János szerkesztett. Ez volt az első talmudjogi dolgozat, melyet magyar jogi folyóirat közölt, azóta se sok került nyomába. A tanulmány a nagy Csemegi figyelmét és érdeklődését is magára vonta.

Tanári működése egyike a legdicsőségesebbeknek eredményükben és hatásukban. 1887 óta a biblia, talmud, aram és héber nyelvtan, szentírásfordítás és magyarázat, izagógia, zsidó történet és forrástudomány sokszor heti 23 órán át foglalták le és vették igénybe nagy szellemi munkáját és odaadó buzgalmát, mellyel magát hivatásának szentelte. 1913—14. tanévben mint helyettes-igazgató működik, folytatólag mint a király által kinevezett igazgató kormányozza az

Orsz. Rabbiképzőintézetet, amellel állandóan mint előadótanár is folytatja működését. Kitűnő pedagógus, aki tanítványainak fokozatosan emelkedő szellemi színvonalát állandóan figyelemben tartja, amellel a maga látókörét is beleviszi tárgyába. Így például a talmud tanításánál. Annak tárgyait mindig kettős keretbe állította be: az élet jelenségeinek és az ókor kultúrájának keretében; a talmud speciális tárgyait mindig összefüggésben adta elő az általános tudománnyal és az ókori keleti világ kutatásának eredményeivel. Amellel a talmudot önmagából magyarázta és nem dolgozott imputációkkal.

A zsidó történetet a világtörténettel hozta kapcsolatba előadásaiban. Az egyes országok történetét adta háttérül a zsidó lakosság történetéhez, amellel a multak eseményeit a jelenkor eszmekörével is törekedett megvilágítani. Az egész zsidó történetet adta elő, de nem az adatok tömegére helyezte a súlyt, hanem az eszmearamlatok jellemzésére — és történeti szemléltre és gondolkozásra nevelte tanítványait.

A Haczófe héber tudományos folyóirat alapításánál két szempont vezette; az egyik, hogy a zsidó tudománynak legyen olyan orgánuma, mely a szakkörökben mindenütt megértésre talál, ahol ezt a tudományt művelik, a másik, hogy a magyar zsidó tudományt belekapcsolja az egyetemes zsidó tudományba. A háború után ez utóbbi még szükségesebbé vált, mint annakelőtte.

Tudományos munkásságának bibliográfiáját az ünnepi alkalomból dr. Friedmann Dénes összeállította; maga ez az összeállítás az ezrekre menő cikkek és könyvismertetések, valamint önálló tanulmányok tömegével, melyek bel- és külföldön jelentek meg, kis kötetet képez.

Nevezetesebb művei között szerepel a *Massoretische Untersuchungen*, melyben a talmudi adatokat ismerteti a bibliai szövegálmányra vonatkozólag és azok nagy értékét és hitelességét megállapítja. Ezzel rokon a „*Zur Einleitung in die heilige Schrift*”, mely magyarul is megjelent és elsőnek tárta föl a talmud tanuság-tételeinek egyik részletét a bibliai szövegekről. A „*Das Altjüdische Zauberwesen*”, (magyarul is a dr. Patai József által szerkesztett Magyar Zsidó Könyvtárban: „*Zsidó bűvészet*”), mely műve a talmudi folklór aknáiban mint úttörő bűvárkodik, most a harmadik kiadásban jelenik meg. Az „*Althebräisches Buchwesen*” — A régi héber könyv — szintén magyarul is napvilágot látott; az első és egyetlen mű az óhéber könyvről, de egyben adalék az egyetemes ókor történetéhez, mint Deissmann annak idején a könyvről írta. Az antik könyvre is sok pontban világosságot derít; az antik könyv speciálistája, Birth, állandóan használta és merített belőle. Kiegészítője ennek az olasz nyelven megjelent: *La letteratura moderna sul libro, considerata dal punto di vista del libro ebraico*, (Firenze 1910.).

Dr. Blau Lajos

Nagyon nevezetes könyve: *Leo Modenas Briefe und Schriftstücke* (magyarul is) két kötetben. Az első publikáció, mely a modern tudomány könyvesházában *eredeti* valóságos héber nyelvű levelek és ügyiratok gyűjteményét adja, egy személynek működésével kapcsolatos és tollából eredő érdekes darabok kritikai hiteles kiadásával. Az egykori Velence és más olasz tartományok történetének fényében lettek az egyes darabok megvilágítva; kulturtörténeti tájékozottsága ez annak a kornak. A héber névmutató 400-nál több egyént mutat fel, kiknek életrajza jórészt e könyvben lett először közreadva. A német névmutató több mint 200 nevet tartalmaz. Közben számos régi munka lett megbeszélve a levelek és iratok kapcsán, köztük csak kéziratokban léteztek is. Az olasz zsidók története 1550-től 1650-ig nyer bővebb megvilágítást ezen rendkívül értékes műben.

Feltűnést keltett, midőn 1911—12-ben kikerült a sajtó alól Blau egyik főműve: *Der Jüdische Scheidebrief*, mely szintén úttörő tanulmány, első ízben mutatja be egy zsidó okmány 2500 éves történetét; kimutatva, hogy annak formulája — mire gondolni sem mertek — ily régi keletű. Az ókeleti és a hellén világ keretébe beállítva jelenik itt meg a zsidó válás intézménye és a zsidó válólevél. A könyv maga a tudományos módszer alkalmazásának klasszikus példája és ebből a szempontból is nagy elismerést aratott.

Nevezetes területe Blau professzor bűvárkodásának a görög papyrusok studiuma, mivel 30 éven át foglalkozott. Nem annyira a sokat használt történelmi papyrusokkal, melyekben zsidók említetnek, hanem azokkal, melyek a zsidóság jogi és kulturtörténetéhez tartalmazznak vonatko-

zásokat. Sikerül megállapítania, hogy a talmud és az ó rabbini irodalom egyrészt, a papyruszövegek másrészt kölcsönösen világosságot vetnek egymásra és az így nyert kutatási menetet bőven alkalmazza és kiaknázza. Mióta a „*Papyri und Talmud*” (1913) tollából megjelent, számos publikáció követte sorban egymást magyar és német nyelven. „A görög papyrusok zsidó szempontból” csak kezdet volt a munka ezen ágában, melynek betetőzését egy tervbe vett összefoglaló munka fogja alkotni a görög papyrusok ismertetésére zsidó szempontból.

Mindezen munkálkodásában, mint tanári működésében a nagy tudóst és a nagy professzort a kötelesség eszméje hevítette és az igazságos ítélet elve, az egyszerűség szeretete és a valóság-érzés vezérelte. Az igazságnak törhetetlen hive volt. Módszere kritikai módszer volt kezdettől végig, de a l'art pour l'art kritikának, a kritika egyoldalú túlzásba vitelének sem volt hive; attól megőrizte józan ítélete. Könyvet nem azért írt, hogy könyvet írjon, hanem mert a tudományos probléma komolyan foglalkoztatta; mindig ujat hozott és szükségeset; ha nem volt mondanivalója, hallgatott. Hallgatott és búvárkodott. Mint történész a zsidó népet sok ezredéves hosszú multján népi lelkéből igyekezett megérteni, szétszórtságában ennek hatásait szem előtt tartotta, bár mindenkor figyelemmel volt a történelmi háttérre, talajra és környezetre. E népi lélek uralkodó-jellegét, helyes fölfogása szerint, a vallás adta meg és formálta, de szellemi és erkölcsi életének megnyilatkozásait, amint azok irodalmában testet öltöttek, történeti formák között tárgyalta. A zsidó tudománynak majdnem minden ágával foglalkozott, kivéve a középkori vallásbölcseletet. A talmudot tudatosan kiemelte egy esoterikus gettószerű szűk világból és általános tudományos tárggyá törekedett tenni, mint egyáltalában azon volt, hogy a zsidó tudomány kiszabaduljon a gettóból. A zsidóság, a tudomány és a magyar zsidóság, melynek képzett papokat nevelt, sokat köszönhet neki.

A kultúra és a tudomány szeretete lelkesítette egész életén át és — sokat dolgozott. A *Jewish Encyclopedia* egyik legtermékenyebb főmunkatársa volt, jelenleg a berlini nagy héber-német lexikon munkatársa. Szorgalma apadhatatlan és tanári és igazgatói működése mellett tudományos kutató buzgalma fáradatlan. Sokat dolgozott részletekben, de a mi legjobban jellemzi őt, az a csodálatos körülmény nála, hogy az aprólékos részletek mögött mindig meglátszanak — valami egésznek konturvonalai.

Negyvenéves írói jubileuma alkalmából 65-ik születésnapján a szaktudomány képviselői melegen köszöntik őt. És melegen köszöntik tanítványai, valamint nagyrabecsülő tisztelőinek végebeláthatatlan gyülekezete. Az egész zsidóság elismerése száll felé és melegen köszönti őt.

Somlyó Zoltán: *A Halál könyvéből*

— Fragmentum egy önéletrásból. —

... Jár a kerék, jár, jár ...
Tél van, vagy akár nyár:
nem fogy el a sok dolog —
jár a kerék, csak forog ...

Nagy malom ez, száraz.
És, hogy öröl: kár az!
Mert a liszt, amit kiönt
poklot kínál, vérözönt! ...

Én is benne voltam,
Mindég félig holtan.
S szívem véresre szakadt
a forgó kerék alatt.

Nagy malom az, száraz? ...
Nem is száraz már az!
Tenger viharzik fokán,
vérem s könnyeim nyomán.

Ez volt hát az Élet!
Sorsmonda ítélet!
Jeges vermek ... mérges nyíl ...
Költő volt-é, vagy Slemil?

Rimeivel játszott.
Szíve ki-kilátszott.
Alma: fénylő horizon —
De Slemil volt ő bizony.

Mert nem volt kiáltó,
Szívet pénzre váltó.
A ruhája: szürkesség.
Semmi, semmi büszkeség.

Egyes nem szorozhat ...
Nyargalt uccahosszat.
Elbocsátott, bús lovag, —
egy nagy kéziratcsomag.

Alnokul fogadták,
útszéli ebadták,
senkik, semmik hadai. —
Egy barát volt: Patai!

Jónapotra — jónap!
Zsidó volt zsidónak!
Kiben csak a jó fogan,
S költőbb költő, mint sokan!

Homloka, mint harcos
dob: veréstől karcos,
Váteszlelkű néma jós,
Fiatal, zsidó, tudós.

Szive duzzadása:
keze mozdulása.
Ez a briliáns-karát
erejű igaz barát! ...

... Jár a kerék, jár, jár.
Meg is állna már, már ...
Lemerül, s megint fölér:
hajtja a könny, meg a vér ...

DR. VAJDA ZSIGMONDNÉ: AZ ÖREG BLOCH AZ URBAN ELSZENDERÜLT

Felolvasta az OMIKÉ-ben 1926 februárban.

isegrádi-utca! — kiáltja a kalauz. A kocsiban élénk mozgás támad. Készülnek kifelé az emberek. A túlsúfolt kocsi kissé kiürül s még ülőhely is akad a nehezen felcihelődő, gyászos feketébe öltözött három elegáns hölgy számára, akik együvé tartoznak. Kettő mellém kerül a páholyba, a harmadiknak meg manapság szokatlan előzékenyen egy fiatalember kínálja fel a helyét. A gyászfátyol imponáló feketesége rendíthette meg. Ki tudja milyen érzéseket kavart fel a lelkében?

Egyik idősb, a másik kettő meg amolyan harmincas. Jól ápolt zsidó asszonyok, állapítom meg.

— Mit fizettetek a miséért? — hallom csodálkozóan a beszélgetésüket. Hát mégsem zsidók. Csak akkor ötlík szemembe a nyakukon lógó nagy aranykereszt.

— Éppen eleget! Három milliót! De ebben persze a zene is benn volt.

— No lám! Mégis azt mondják, hogy azok odaát uzsorások, itt sincs máskép.

— Nu ná nem. — szólalt meg az öreg asszony. — Épp hogy csak beszentelte szegényt s bizony jól megkérte az árát.

— Pedig ha tudta volna!

— Nagyon megváltozott apus az utóbbi időben. Annaira ideges és titkolódzó volt, hogy alig tűrt meg valakit a szobájában. Persze az imakönyv! Ez se volt éppen tapintatos a vánkosa alatt rejtegetni. Még ma is pirulok, amint Juci kihívóan odamondta: Jezusom, egy zsidó könyv a nagyságos úr feje alatt. Én amondó lennék kisasszony, hogy vigyék a maguk temetőjükbe a nagyságos urat, mert oda kíváncszott az öreg urék mellé.

— No még csak az hiányzott volna — mondja a harmadik — egy amolyan temetést rendezni. — Még most is riadt szemekkel gondolva a fejük fölött simán elvonuló szegyenre. — Képzeltetitek mit szóltak volna Madariék, Biróék stb.-ek.

— Mi lesz most a szeszgyárral? — kérdi újra a másik.

— A szeszgyárral? Ehhez ragaszkodott a vállalatai közt a legjobban, mert ez még nagyapáé volt.

De én már oda se figyelek. A beszélgetésük kapcsán felvetődött bennem a mai kor, munkában megöregedett hitehagyott zsidaja, aki behódol a divatos áramlatnak, melyet léha, üres szívű gyerekek az álmodernség cégére alatt teremtetek meg. S bár a munkában felörlődött apa számára nyűg az új vallás, gyerekei iránti, hamisan értelmezett szeretetből nincs ereje hozzá, hogy visszatérjen. Oly élénken van előttem a haldokló, hogy

szinte eggyé lesz vele az érzésem, vele szenvedek, töprengek. S élénken magam előtt látom, amint utolsó órájában görcsösen kapaszkodik egy az egész lelkét betöltő gondolatba s el se engedi többé: A zsidó temetőben feküldhetni. S világosan elképzelem, amint maga előtt látja a temetőt, melynek árnyában a szülei pihennek s szinte kíváncsnak tetszhetett előtte a gondolat ott feküdni az övéi mellett, amint a fák levelei ősrégi zsidó zsoltárokat zizegnek majd fölötte s a szellő héber imákat hoz felé. Mi köze is van öneki a circum dederunthoz, mikor az ő lelkében az Él móré rachamim hangjai sirnak most fel, mely akkor markolt utoljára a szívébe, amikor az anyját vagy apját tették a sirba.

A zsidót akarta magában megölni, eltüntetni, amiről eddig sejtelve se volt, hogy benne van, mert azt hitte csak névleg az, de amióta megtagadta, azóta éledt föl benne igazán, erősen.

Még nem késő! Ezt hajtogatja napok óta. De még sincs ereje cselekedni. Hiába markol szívébe a magára eszmélő öntudat, gúzsba köti az apai szeretet, mely nem ismer most se önzést. Hát teheti ő azt, hogy miatta most zsidó temetést rendezzenek. Egy zsidó apa, aki csak elhárítani sze-

Wachtel: Alexandriában

retne gyerekei utjából minden akadályt. Inkább kész lemondani a túlvilági üdvösségről, de nem hozza őket ilyen kínos helyzetbe.

Hát a hitehagyása nem a gyerekei iránti szeretetből történt. Akkor persze azt hitte, hogy a boldogságot vásárolja meg számukra. Mintha a boldogság megvásárolható, vagy biztosítható lenne az utódok számára.

Aztán mit tudtak mást az ő gyerekei a zsidóságról mint azt, hogy kerékkötője az érvényesülésnek. A lényege, a fensége, ünnepi magasztossága, prófétáinak szent élete, költőinek zsoltára ismeretlenek voltak előttük. A lelkiismeretet elaltató mentség még mindig kéznél volt, hát volt neki ideje gyerekei lelkével, hitével törődni, amikor az életigények növekedése mind fokozottabb munkát igényelt. Gondoskodni, hogy Isten ments semmiben se legyen a gyerekeinek hiányuk. Az anyjuk meg mint társadalmi nő csak nem foglalkozhatott ilyen ósdi dolgokkal, őt lekötötték a társaság, a társadalmi reprezentáció, a divat, a szerelmi problémák. Ezt a missziót elvégezte az idegen szellemű nevelő s mire ő ráeszmélt, a gyerekei már idegen érdekek hajszoái, idegen kötelességek rabjai lettek.

S amibe ő akkor oly könnyen beletörődött, hisz Biróék és Madariék is könnyen tehermentesítették magukat, most mázsás súllyal nehezedik a lelkére; s érzi a zsidósághoz való tartozandóságát.

S érzi azt, hogy nemcsak a lelkébe vésődött gyermekkori benyomásokon szilárdult kapocs volt az, mely most hirtelen erőre kapott, de annál több, veleszületett szent kötelék. S lehet-e az ő gyerekeinek kiegyensúlyozott a lelkük, ha pirulniok kell, amint minduntalan az arcukba vágják: Hiába a nagy kereszt a nyakukon, mégse mossa le semmi a zsidó voltukat. S teljesen igazuk is van. Ő maga nem ismer-e nemcsak gyerekei vonásaiban az apjáéra, anyjáéra, de az ő szokásuk, hajlamuk ütközik ki belőlük, mely egy ötezeréves viszontagságos multból szűrődött.

Megtagadott multjára gondolva, megjelent lelki szemei előtt a szeszgyár képe is, mely még az apjáé volt. Ekkor persze még csak pálinkafőzdeinek hívták s a legjobb borovicskáját arra tartogatta az ő, hajnaltól késő estig loholó és hitében tántoríthatatlanul erős apja, hogy a szombat elmultával az áldást mondja el vele. Ezzel oltotta el a legkisebb gyerek által magasra tartott viaszgyertyát, óvatosan, nehogy egy csöpp is kárba vesszen a drága nedüből. S aztán ősi szokás szerint a tálcán szétfolyó pálinkába belemártotta az ujjait s amint elégedetten dörgölte vele a kezét, a tisztességes heti bevételre gondolva, mohón egy-egy csöppet beledörgölt minden zsebébe. Hadd gyűljön a pénz minden zsebbe, hadd szaporodjék a vagyon, hadd legyenek boldogok a gyerekek. Gyarló emberi szemmel a jövőbe nézve. Megtört szemeit, mint szürke függöny vonták be a vissza-

emlékezés fájó könnyei, összhangba kerülve az ólmos őszi szemfedővel, mely az utcákra borult. Az áhitatos őszi ünnepeket juttatta eszébe, amint az ájtatos zsidó lélek a temetőket járja, hogy bizalmat és kitartást vigyen onnét az élet betegségeire. Így tettek az ő szülői is, de az ő sirjukat már nem keresi fel többé senki. Összeszorult a szíve, amint nézte a levelek zizegő hullását s úgy tűnt, mintha látná a nagy halottat, a nyarat s őt is hívogatólag szólítaná: Jer velem, mit keressz itt tovább, a te számodra ugye ismétlődik meg több nyár. Elvégezted a földön a munkádat. A gyerekeidnek szereztél vagyont, sőt új vallást is, nem adhatsz már ugye nekik egyebet. Jer, úgyis csak minden nappal távolgóbb lesz az úr köztetek, mely kisebb mértékben úgyis megvan fiatal és öreg közt; te is kapsz majd pompás temetést, amitől a világ el lesz ragadtatva. Szép őszi levelek, virágok borulnak majd a te koporsódra is. S a sirodhoz meg ki-ki járnak, hogy virággal diszítsék, de az unokák már meg fogják tagadni a zsidó származású nagyapát, ha még a keresztény temetőben fekszik is, mert mégis csak tőle ered az a bizonyos sárga folt . . .

Felzaklatott képzelete hirtelen rémképeket látott, mint gyerekkorában csínytevése után, amint a szoba sötétségében gnómok és manók jelentek meg, kik nyelvüket öltögetve kiáltották feléje: rossz, rossz. Jó volt ilyenkor az édesanya puha kezét megfogni és megnyugvást találni. Most emberi koponyák üres szemeireikkel meredtek rá: idegen, idegen, idefurakodott idegen. S önkénytelenül most is kinyújtotta a kezét, hogy a titkolt zsidó imakönyvet szorongassa a vánkosa alatt s érezte, hogy béke száll a lelkébe. Igen, ha most bejönnek, úgy habozás nélkül kiönti szíve óhaját. Hisz nem is oly nagy dolog, amit ő kérni fog. Minden ceremónia nélkül, csöndben vigyék oda, ahová ő most vágyik. S acélos akarattal, boldog bizakodással, szinte gyerekes izgalommal készült a szerető megértésükre.

Már jönnek is! A felesége keresztet vetve az ágya elé térdel s imádkozik. Ő ijedt szemrebbenéssel kíséri s az imádságos szavak csak úgy égetik a lelkét. S csak bólogat, magára erőszakolt fájó mosollyal. Olyan nehéz a szíve, szó nem fér a nyelvére. Hogy is kezdje, mintha már látná ijedt arcukat, kétségbeesésüket. Önzőnek fogják tartani, hogy most szaporítja a bajukat. S amíg ő töprengve kinlódik, az alatt az asszony találja meg a fonalat s suttozva beszél neki gyónásról, szentségek felvételéről. Valahonnét szakadozott, fáradt harang lihegése hallszik. Milyen furcsán szól. Csak nem érte huzzák már a lélekharangot. Még a szívverése is eláll s ijedt gyorsasággal magára huzza a takarót s amire még emlékszik gyermekkorból, elmondja magában hangtalanul: a „Maudi anit”, a „Sma Jiszroelt” sokszor egymásután. Mit is tud még? Igen, még emlékszik

a Barmicvoh-imára s amint belekezd a Boruch átóba, úgy kalimpál a szive, mint akkor régen, amikor ő olyan csengő hangon énekelte a templomban, hogy az anyja a karzaton hangosan zokogott a meghatottságtól. Hirtelen a szívéhez kap, érzi állapota rosszabbodását; s érzi azt, hogy több rohamot nem bír el a szive. Hiába biztatják nyugalom, majd minden jó lesz. Nyugalom, nyugalom! Ő nemcsak élni, de meghalni se tud nyugodtan. A fülében mindenféle csilingelések futnak, búgnak keresztül. Csak nem a minisztráns gyerek jelzi a pap jövetelét?

Nem, ő most nem akar hazudni. Az élet annyi hazug kísértés elé állította. Hányszor mosolygott, amikor sirni szeretett volna, hányszor síma volt, mikor szive szerint érdesnek kellett volna lennie. Hányszor tagadta meg önmagát, mikor barátságot színlelt, pedig őszinte megvetést érzett lelkében. Nem, ő most utoljára ellenáll, nem hazudik. Az ő legfőbb bírása, a legfőbb gyónatója elé tiszta lelkiismerettel akar feljutni.

A felesége lázas türelmetlenséggel néz az ajtóra s ő az örökre búcsuzók végtelen gyengédségével és szeretetével halkán beszélni kezd. De hirtelen nyílik az ajtó s amint megpillantja a fehér papi talárt, ajkára dermedt a szó.

A szive zakatol, az az érzése, mintha száguldó vonatok végtelen sora dübörögne fölötte, hogy aztán egy hirtelen torpanással megálljon, mint egy rozoga, régi hitvány óramű, mely még egyet-kettőt lötyög ide-oda. De összeszedi minden erejét s egy utolsó erőfeszítéssel hörögve diadalmasan tör fel a melléből a „Sema Jisroel”. Az asszony meg sikoltó kétségbeeséssel omlik a pap elé:

— Késő már, szent atyám, már félrebeszél, eszméletét vesztette, félrebeszél . . .

De miért ver az én szívem is hangosabban, hisz a szegény Bloch már az Urban rég elszenvedült, hisz előttem ülnek a hölgyek, az egyik a kezében tartja a misére szóló meghívót, amint mesélnek a gyönyörű miséről, a pompás temetésről és a barátok részvételéről.

Ujra megáll a villamos. A hölgyek is leszállnak. Milyen haragosan néz rájuk az a szigorú ábrázatú úr. Csak nem azért, mert az egyik közülük kifelé siettében véletlenül meglökte? Avagy hallotta talán a beszélgetésüket? Szinte érthetetlen, milyen nagy haragra lobban. Villogó szemekkel, összeszorított ajakkal sziszeg a fogai közt valami zsét — s aztán mégse állja meg, hogy utánuk ne szóljon: — Tolakodó zsidók.

Wachtel: A Karmel lejtője — Am Abhang des Karmel

MÓRICZ ZSIGMOND A ZSIDÓKÉRDÉS- RŐL IRÁSBAN ÉS SZÓBAN

Van vagy két hónapja, hogy a legnagyobb élő magyar epikusnak új regénye jelent meg s a magyar közvélemény alig vett tudomást róla. Pedig a „Kivilágos kivilradtig” — mert erről van szó — talán legszebb írása Mórícz Zsigmondnak: „Légy jó mindhalálig” című regényén kívül egyik munkája mögött sem érezni úgy a reszkető, meleg szívét, mint emögött. Pályája elején szigorú és sötét szemekkel nézte a népet: mára meglágyult a haragos tekintet, a „Kivilágos kivilradtig” írójában nincs más érzés a népe iránt, mint mélységes megértés és féltő szeretet.

Tombolva járják a táncot a magyar urak. Folyik a szó és a dal. Az asztalok dúsan megrakva ételekkel. Karácsony másodnapjának éjszakája van, 1899. Örül az életnek minden igaz magyar. És ime a lakomás asztalok körül, a jóérzésben kéjelgő urak körül — nem látja senki — ott keringenek sötétben a közeli katasztrófa félelmes árnyai . . .

Már most ezek közt a kirgiz-sátor-lakók közt, (akik annyit s oly rendületlen kéjjel és nyugalommal esznek, mintha egy ősi istenük parancsára tennék) van

egy zsidó: dr. Pogány Imre. Derék, szimpatikus fiatal-ember és hatszáz hold föld ura. Szerelmes a jószágigazgató lányába, Panniba és el akarja venni. Anyjával, apjával szakít a lányért. Kitűnő fiú. Pogány Imre „olyan jó magyaros kurjantásokkal beszélt: „Csókolom a kezét, azt az aranyos, drága kis kezét! . . . Hej, a ragyogóját, de meg kellene aranyozni annak a körmét, aki ezt a bélest csinálta! és más eféléket.” Nincs is ellene sünkinek kifogása, csak éppen — folyton hangoztatniok kell, hogy milyen pompás gyerek ez a Pogány Imre, *holott* zsidó. „Mindenki rendkívüli szívélyességgel nézte Pogány Imrét, a legátus érezte, hogy roppant helyeslik ennek a lármáját, örömet, kurjongatását.” A társasjátékot is ő vezeti. Melegszívű, becsületes ember, korrekt és úr. A kisiklások, amiket azért elkövet, alig észrevehetők. Hogy a vicceit még a magyar urak is kicsit erőseknek tartják, hogy az állnépdalnak, amit énekel, nem ismeri fel a pesti zengérajos eredetét, hogy Panni előtt — nagy tisztelettel, de mégis kicsit kívülről — kritikát mond a társaság főlőtt: kitűnő tulajdonságainak sokasága mellett nem nyomhat sokat a latban.

S aztán ez történik: A jószágigazgatónak felmondják az állását. Hajnalban megtudják a magyarázatot is: a gróf bérbeadta a birtokot Lichtenstein Adolf és Ármin bécsi borkereskedőknek. Erre a jószágigazgató:

— Nincs itt semmi szó, *Pogány úr* . . . gyűnnek a *rokonai!*

— A *rokonaim* . . . jószágigazgató úr?

— Hát *maguk mindnyájan rokonok* . . . Liscsány . . . Nincs magának Liscsány nevű rokona? . . . Lichtenstájn.

Wachtel: Haifa látképe

Wachtel: Bazár Kairó mellett

Pogány Imre elfakult, a zsidóságra támadnak: dacosan emelte föl a fejét.

— De vannak, kérem.

— Na lássa . . . Van azoknak egy lányuk, úgy hívják, hogy . . . Szálíka, Rozika a neve . . .

Pogány Imrének elviselhetetlenül kényelmetlen volt a helyzet. „Megérezte, hogy minden elveszett. A kartávolságnyra levő szép lány olyan messze tűnt el előle, oly kimondhatatlan messze, *a fajok évezredek tengere szakadt föl rögtön közöttük*” Hátrább lépett és igen csendesen, uriasan, de halálsápadtan, éles hangon szólt:

— Köszönöm szépen . . . a szíves közlést . . . kezét csókolom, Annuska kisasszony.

Ahogy kilépett a szobából, a dermedt és rémült csöndben felkiált az egyik:

— Húzd rá! Tiszta a levegő! Húzd rá — kivilágos kivirradtig!

Kint a friss reggeli levegőn a kutyák üvöltöttek, mint az ördögök és az udvaron, a hajnalodó fehér hóvilágban, egy falka kutya vonításától kísérve, lova nyakára hajolva trappolt egy lovas . . .

II.

„A kutyák üvöltöttek, mint az ördögök”, találja meg kísérteties biztossággal Móricz művész-ösztöne azt a szót, amellyel a látomás apokaliptikus zord félelmetességét mintegy megpecsételi. Mert szívösszeszorítóan fájdalmas e regény értelme. Mert annak, ami itt történik, az értelme ez: Minden hiába. A fajok évezredek tengere van közöttünk s ezen a zsidó nem tud átkelni. A fajok különválósága hatalmas realitás. A magyar csak jót akar a zsidó is csak jót akar, de külön organizmusok mindaketten s ezért maguk ellen irányulóknak érzik egymás cselekedeteit. Pogány Imre még át is akart olvadni a másik organizmusba — de ez kilökte őt magából. Nincs beolvadás, még türelem

és megértés sincs, csak örök harc és elháríthatatlan katasztrófák — hagyj fel minden reménnyel . . .

Móricz valóban ezt a vigasztalan fatalizmust akarta hirdetni?

. . . Csendesen, lassan jönnek szájáról a mondatok. Látszik, nem az élőszó az az elem, amelyben igazán otthon van.

— Szeretném, ha foglalkoznának ezzel a regényemmel — mondja. — Azt hiszem, a zsidókérdésről még nem irtak Magyarországon ilyen egyszerűen, elfogulatlanul, közvetlenül és becsületesen. A zsidó írók ellen az ép a panaszom tizenöt-húsz esztendeje már, hogy mondanivalóikat mindig idegen milieube csempézik. Akár Molnárt nézi, akár Szomoryt, akár Birót . . . Nékem sosem jutott volna eszembe, hogy zsidó környezetben játszassam le az életem tragédiáit! . . . Ennek a regénynek én szemtanuja voltam. 1899 december 26-án csakugyan ott voltam egy kis nyírségi faluban, a szülőfalum közelében, egy karácsonyi vendégségen. Hát volt ott egy zsidó legény, a társaság ünnepezt tagja. Mindenki azt várta, hogy most ez megkéri a ház leányát. De a megkérés nem történt meg. Ismeretlen okokból. A többi már én költöttem hozzá . . . Akkoriban, huszonhét évvel ezelőtt én, mondhatom, nem is ismertem zsidót személyesen. Kis gyerekkoromban, a tiszaezlári pör idején vettem először tudomást róla, hogy élnek. Hosszú szakálluk, furesa kabátjuk, szörmekalapjuk volt: *féltem tőlük*. A parasztyerekek azt mesélték róluk, hogy husvétkor keresztény vért isznak. A zsidó akkor egy félelmes, idegen vad faj volt a szememben. A falyakon meg is maradt a képe ilyennek. A debreceni gimnázium első osztályában sem volt, csak egyetlenegy zsidó osztálytársam, az is hebegő és rossz tanuló, hát évközben kimaradt. A többi osztályokban is akadt egy-kettő, de én nem igen érintkeztem azokkal sem. Később az egyetemen még messzebb estem tőlük. A „Nyugat” elődjébe, a „Figyelő”-be már

sokat írtam, de azért erre a lapra is úgy tekintettem akkoriban, ahogy az ébredők nézhetik az úgynevezett zsidó hírlapokat. Mikor aztán az „Az Ujság”-hoz kerültem, itt mindjárt az első napon találkoztam egy zsidó fiúval: Elek Arturral, máig egyik legjobb barátommal, az egyetlen emberrel, akiben sohasem csalódtam. A „Nyugat”-nál aztán már több zsidó íróval ismerkedtem meg. Itt először. És akkor meglepetten tapasztaltam, hogy ezek mind sokkal műveltebbek nálam, meg az eddigi barátaimnál. S ami különösen kedves volt nekem, az a nagy szociális alapérzésük volt. A keresztény fiuknál ez egészen hiányzott. S ekkor mintha a zsidókkal való érintkezésem lekötött erőket bontott volna fel bennem, mintha ez szabadított volna fel az igazi problémáimra.

Csodálkozva kérdeztem, hogyan egyeztethetők össze ezek a tapasztalatok a „Kivilágos kivirradtig” tanulságával.

— Ebben a regényben én a régi, a „Nyugat”-előtti világképemet írtam ki, bár persze meggazdagítva azóta tanultakkal, — próbálja magyarázni, mintegy magának is, Móricz. — Hiszen én nemcsak akkor, mikor azt a karácsonyészakát átéltem, hanem már tizenkét éves koromban kész írónak tekintettem magam. Az is voltam, csak akkor még nem tudtam megírni a dolgokat. Tizennyolc éves koromban írni akartam egy negyvenkötetes regényt, — a „Sárarany”-tól kezdve egész mostanáig csak ennek az ősrégénynek a töredékeit írom . . . No szóval én a „Kivilágos kivirradtig”-ban nem mondom ki az utolsó szót. En ott a multat rajzoltam, nem a jövőt.

— Ma tehát hisz már a megbékélés lehetőségében?

— Hát ha én tudok barátkozni a zsidókkal — feleli — ha engem meg tudnak érteni: akkor nem tartatom lehetetlennek az együttműködést. Hogy hogyan válhat ez szorosabbá? Az összeházasodás útján. Ha a különböző fajták egyedei beleszeretnek egymásba. Ez az egyetlen út. Mert a szerelem és az összeházasodás az alapja mindennek.

— De hiszen éppen az ön regénye mutatja meg, hogy ez nem igen lehetséges.

— Én a regényemben csak egy tényre hivatkoztam, amelyben ez nem sikerült. Ha azonban a hugomra gondolok, aki zsidó ember felesége, akkor a beolvadás lehetőségét látom.

— Engedje meg: a huga példájánál mintha valóbb és általánosabb érvényű volna a Pogány Imréé.

— Pogány Imrénél baj volt: ő szerette annyira a lányt, hogy apját, anyját elhagyja értük. De annyira már nem szerette, hogy saját magát is elhagyja. Pedig ez kell. Látja, a házasságban is az aztán a tragikus forduló, mikor a két ember vagy az egyikük rájön, hogy túlsokat adtak oda és visszaveszik magukat. Ez ép az én állandó problémám . . .

— Az ilyen szerelem azonban isteni kegyelemből száll le néha-néha. Ez megoldhatja egy-két esetben a zsidókérdést, de egy egész nép talán csak nem várhat arra, hogy beleszeret a másikba? . . . Mit tegyen hát most ön szerint a zsidó? Ismételjük meg talán szegény Pogány Imre hiábavaló tragikomédiáját?

Móricz Zsigmond tündölvé simít végig a homlokán. Néha-néha mond egy-egy szót:

— Hát el kell olvasnom még egyszer ezt a könyvet! — és mosolyog . . . — Tudja, én nem foglalkozom állást semerre: én csak konstátálom a tényeket . . . Én nem tehetek semmiről. Hiszen nem én irányítom az

alakjaimat. Inkább ők tapossák szét az én meggyőződéseimet. Én tőröm, hogy éljék a maguk életét . . . Tiszteld a tényeket: ez az én alapelvem . . . Annyi sok minden van az emberben, nem lehet azt mind egy regényben megírni.

És annyi sok minden van az életben — tehetjük hozzá — valóban nem igen lehet azt egyetlen formulára hozni. Ha megteesszük — mert az eszünk parancsolja ezt az egyszerűsítést —, az ösztönünk azonnal visszariad a túlságosan határozott formulától. Főképp a művész ösztöne . . . Nem kaptunk Móricztól formulát. Még azt is visszavonta kissé, amit a regénye magába foglal. Formula helyett egy művészt találunk, aki látja a fajták és emberek közti örök idegenség tragikus végzetét, de aki mégis makacs ragaszkodással őrzi magában az eljövendő megértés reményét.

Komlós Aladár.

Dr. Oszkár Neumann

ZSIDÓ KÖNYVESHÁZ

ZWISCHEN ZWEI DUNKELN. Gesänge von Oskar Neumann. Ezek a mélyzengésű, mélytartalmú versek messze kiemelkednek az elmúlt év irodalmi terméséből. Két homály között tudatosan, az elhivatottság tudatosságával dalol Oszkár Neumann:

Mein Schicksal ist: den fremden Weg zu schreiten

Die Brust durchbebt von heißen Gottessängen . . .

Ezek a versek forró és bensőséges keresésről beszélnek. Istenkeresésről, sorskeresésről és testvérkeresésről. A költő áhitatosan figyel. Figyeli az idők végtelenében alakot nyerő sorsot, e sors közepette önmagát saját lelkének zengését, saját vérének ősi ritmusát. És odahajlik embertársaikhoz is, a szemükbe néz és halk ujjakkal tapintja idegen életek fájdalmait.

Wer sind wir Brüder? . . . Leise Schatten fließen

noch zwischen mir und dir . . . Gib mir die Hand!

Lass uns den Kreislauf aller Dinge schliessen,

und hingeh in ein neues Menschenland . . .

A háború rettenetes sfinxe még nem engedte ki hatása alól és borzadva kutatja az örök rejtélyt.

Bruder, deine Augen schreien Qual!

Bruder — in der Hand der harte Stahl —

sag, wozu?

Az érzés felbuggyanó mélysége, magávalragadó lendülete szinte boszorkányos formakésziséggel párosul ennél a poétánál, de mi legjobban szeretjük ott, ahol nem csillogtatja káprázatos szóképzéseit, egyszerű formakincsét, ahol önmaga is megbűvölten elfelejti, hogy a költészet nemcsak érzés, hanem művészi munka is. Szuggesztív ereje itt emelkedik a legnagyobb erőre és ezekkel a csendes sorokkal teljesen költői hatalma alá hajtja szívünket és fantáziánkat. Ilyenkor fájó kérdései nekünk is fájnak és mikor halott, hős testvéréhez dalol, mi is vele együtt kérdezzük a kérdést, amelyre nincs felelet:

*Bruder, du schlanker, du stummer, du bleicher,
wofür ginst du schlafen in schmerz dunkler Nacht?*

DR. AWRAHAM SCHWADRON: „ZIONISTEN-PREDIGT EINES FANATIKERS“. Egy fanatikus cionista prédikációja. Így nevezi Schwadron legujabb fűzetét, amely a cionista élet egyes kinövéseit csapkodja meg a szatira szöges ostorával. A cionista mozgalomban is emberek mozognak, tehát természetes, hogy itt is támadnak apró emberi félszepségek, itt se mentesek a mozgatók és mozgatóttak az emberi hiúságoktól. És Schwadron éles szeme főképp ezeket a hiúságokat és szereplési anomáliákat látja meg és mutogatja mint az érem másik oldalát. Schwadron „fanatikus“, aki szeretné a cionizmus munkásait valami étherikus fényben, szferikus tisztaságban látni. Hadd idézzük prédikációjából, amit a mások áldozatkészségével való önelégedett dicsekvésről mond: „*Ein Parasitentum des Herzens*“. Majd így folytatja kifakadását: „*Parasitentum, Ausbeutung. Wie verblasst die Ungerechtigkeiten dieser Begriffe in der ökonomischen Sphäre, der sie entnommen sind, gegen die höllische Ungeheuerlichkeit, die sie enthalten, sobald sie in der höhern, edlern Region des Seelischen Platz haben; wenn wir nicht durch Lohnschmalerung des Nebenmenschen unsere Tasche bereichern, vielmehr für unsere Wohlgefühle, für unsern Stolz und unsere Ehre, die Opfer unserer Besten, unserer Pioniere hemmungslos eskamotieren! Das Häuflein der „Bilu“, später der Schomrim und Chaluzim blieb so sehr isoliert, so fremd dem Sinn des Volkes und seinem Verständnis, es weckte so wenig Widerhall und Nachahmungswillen, dass es mir immer schien, sie seien eine ganz andere Rasse als wir Juden-Zionisten, „Mamserim“ von fremdem Blute. — Aber fern und fremd im Tun und im Leiden, waren sie uns doch nahe genug, waren sie unser genug, dass wir uns mit ihren Opfern brüsten; dass wir an den Erfolgen ihrer unendlichen Mühsal und Gefahren unser Hochgefühl entzündeten. Sie klopfen Steine bei vierzig Grad Hitze, schliefen in kalten Winternächten auf dem nassen Boden löcheriger Zelte, fieberten und vergingen in den Sümpfen der Hule, fielen von der Mörderhand der Araber, — wir aber, wir vom Gewissen verlassenen, von der Freudensucht besessenen, wir sassen an den Wassern behaglicher Cafés und weinten nicht und keine Scham überkam unser verrohtes Herz. Wir sassen in den Lustgefilen der zionistischen Stammtische, diesen Tel-Awivs des Galuth, und schwatzten und schmarotzten an Wonnegefühlen, die uns unser grosser, gütiger Gott durch Andere, durch die „Wurzen“ dort in den Fiebersümpfen verschaffen liess — durch dieses unser Kanonenfutter, unser Sumpffutter!“ . . . De ez talán mégis túlzás . . .*

ASSZONYOK

I.

BARACS KÁROLYNÉ.

A legnagyobb multra, nyolcvan esztendő történelemre visszatekintő ősi budai hitközség elnökének, Baracs Károly udvari tanácsosnak ajtaján kopogtatott be az újságíró, hogy egy rövid beszélgetésen keresztül portrét rajzoljon az elnök feleségéről a *Mult és Jövő* „Asszonyok“ rovata számára. Buda nem egyszer bizonyította, hogy nemcsak a legrégebb, de a leghaladóbb és legbátrabb magyar zsidó hitközségek egyike. Budán kaptak legelőször aktív és passzív választójogot a nők s így ez a hitközség az egyetlen, melynek választmányában asszonyok is helyet foglalnak. Hogy ez az újítás milyen nagy horderejű különösen a hitközség szociális tevékenysége és az ifjúság nevelése szempontjából, azt úgy hiszem nem kell a *Mult és Jövő* olvasóinak hangsúlyoznom. Ugyancsak Buda asszonyai voltak azok, akik félretéve minden álhazafias aggodalmat, nemrégiben tea-délutánt rendeztek egyenesen azzal a céllal, hogy ennek keretében megismerkedhesse nek egy magvas előadáson keresztül a Palesztina-munka jelentőségével. Mert Budán úgy látszik tudják azt, amit Pesten sokan nem akarnak tudni, hogy intelligens, művelt ember pro vagy contra, csak akkor szól hozzá valamely dologhoz, ha — már tisztában van vele. S az a lelkesedés, mellyel Buda asszonyai nem „cionista“, csak egyszerű, becsületes zsidó szívvel a nagy munka harcosaivá szegődtek, bizonyítja azt, hogy ők valóban tisztában vannak a Palesztina fölépítés jelentőségével.

Ennek tudatában ülök szemközt az imponáló megjelenésű őszhajú dámával, finom és artisztikus lakásában, hogy elbeszélgessek Baracsnéval, aki kettős pozíciót tölt be az újságíróval szemben: először mint az elnök felesége, másodszor mint a budai hitközség első női választmányi tagja. Baracsné szerényen elhárítja magától a megtiszteltetést:

— Nem hiszem, hogy valami érdekes dolgot tudnék mondani egy „interju“ számára. Legfeljebb csak szubjektív megjegyzéseket tehetnék . . .

— A *Mult és Jövő* „Asszonyok“ rovata éppen ilyen szubjektív megjegyzéseket vár Méltóságodtól — nyugtatom meg Baracsné, aki lassanként maga is belemelegszik az „interju“-ba és már kérdezni sem kell, pedig a beszélgetés elején kérdéseket kért tőlem.

— Azt hiszem, hogy amint az igazán hazafias ember sem hangoztatja úton-útfélen hazafiasságát, mert szívében érzi azt, úgy az igazi zsidó is mindig, minden körülmények között zsidónak érzi magát anélkül, hogy erről hangsúlyozottan számot adna magának.

— Én és a családom mindig igyekeztünk derék, becsületes emberek lenni és ez szemünkben egyet jelentett azzal, hogy meg nem hunvászkodó, a hatalomhoz nem dörgölődő, de minden provokáló hangosságot kerülő becsületes zsidók legyünk. Azok voltunk ezelőtt is és azok vagyunk ma is, mikor férjem is, én is a hitközségi élet és közszereplés sodrába kerültünk. Ezt a zsidó önérzetet becsülik bennünk keresztény barátaink is, akiknek ragaszkodása még a kommünt követő zavaros időkben sem csökkent irányunkban.

— Ugy gondolom, hogy igazi zsidó csak az lehet,

aki egyszersmint *önérzetes* zsidó is. A saját emberi értékünkéből fakadó *önérzet* lefegyverzi még a legádázabb ellenségeinket is. Minden zsidónak törekednie kell arra, hogy zsidó értékeink megismerésével *önérzetét* megerősítse és se meggyőződéseiben, sem elveiben ne engedjen illetéktelen beleszólást, mert nincs antipatikusabb valami a meghunyászkodó, gyáva zsidónál s ami a legrosszabb, ezeknek gyávasága károsan hat vissza az egész zsidóságra.

— Mi budai nők, nemrégiben teadélután rendeztünk az Esplanade-szálló halljában, melynek keretén belül informálták az asszonyokat a Palesztinában folyó munkáról. Bár magam is aláírtam a meghívót, sajnos, mégsem lehettem jelen a teadélutánon, mert éppen leányom látogatására Németországba utaztam, de mindenképpen helyeslem azt, hogy a budai asszonyok érdeklődéssel kísérik és erejükhez mérve támogatják a Szentföldön folyó munkát. Senkinek sem lehet közömös, hogy Lengyelországban, vagy Oroszországban, vagy bármely más táján a világnak vannak szegény üldözött zsidók, akik otthont keresnek. Mi, akik zsidóknak valljuk magunkat, kell hogy együttérezzünk ezekkel a szerencsétlenekkel és segítsünk rajtuk. Nem *önérzetes* zsidó az, aki ebben az együttérzésben bármi oknál fogva befolyásoltatja magát. Ellenkezőleg! Ez is olyan humánus és kötelességszerű cselekedet, mint bármelyik másirányú szociális munka, amely feltétlenül tiszteletet parancsol. Elvégre attól még mindenki nagyon jó honleány lehet, ha arra gondol, hogy Palesztinában is vannak gyámolításra szorult asszonyok és segítségére érdemes gyermekek.

Mosolyogva tér vissza most ismét Baracsné első mondatára:

— No, ugye, ebből nem lehet cikket csinálni?!

Megnyugtatom, hogy ezt csak bizza rám, ez már az én dolgom; s miközben elbucúzom tőle, fülemben cseng még egy mondata, a legszebb, melyet zsidó anya mondhat:

— Az én gyerekeim olyan *önérzetes* és nyakas zsidók, hogy talán képesek lennének máglyára lépni a meggyőződésükért!

II.

BARACS MARCELLNÉ.

Ez a fiatalosan temperamentumos, sötéthajú asszony, aki Mária Valéria utcai lakásának szalonjában most szemben ül velem, Magyarország minden zsidó asszonyának képviselője: dr. Baracs Marcellné, a Minosz (Magy. Izr. Nőegyletek Orsz. Szövetsége) elnöke. Még 15 évvel ezelőtt indította meg a „Minosz” alapítási akcióját a Mult és Jövő, dr. Neumann Arminné vezetése alatt. Azóta nőtt a gondolat és megtalálta Baracs Marcellnéban hivatott vezetőjét. Hatalmas és jelentős pozíció ez. Nagy egyéniséget követel. S amellett fáradhatatlan ügybuzgalmat, agilitást és sok-sok időt is. A Minosz óriási szervezete az elnök egy napjának huszonegy órájából. — huszonötöt vesz igénybe. És Baracs Marcellné nem is fukarkodik az idejével.

— Ha a magam számára akarok elcsúszni egy-két órát olvasásra vagy privát levelek megrásására — mondja Baracsné — éjszaka jutok csak hozzá. A naplaimat teljesen lefoglalják a közügyek. Ma minden nőnek kell közügyekkel foglalkoznia — folytatja —

akár akar, akár nem. Olyanok a viszonyok, hogy a közügyek egyszerűen belenyulnak a nő magánéletébe és kiemelik őt a legvédelemből háztartás bástyái mögül is. Ha csak a numerus clausust, a zsidóság legaktuálisabb és legégetőbb problémáját említjük meg, már ez is elég, hogy porondra szólítsa a zsidó anyákat.

— Mindenesetre gondolt arra is a Minosz, hogy a legtöbb zsidó asszony minden jóakarata dacára sem szentelheti tetszés szerint idejét, még az őt közvetlenül érintő kérdéseknek sem. Éppen ezért üléseinket délelőtről délutánra, uzsonnaidőre tettük át — sőt uzsonnával kötöttük is össze. Ebben az időben a legtöbb asszony rendelkezik egy-két óra szabad idővel, melyet hajlama szerint, kávéházban, zsúron, látogatással töltene el. Ehelyett összegyűlünk, egy-két óra alatt megvitatjuk a Minosz aktuális kérdéseit.

— A Minosz programján jelenleg többek között és elsősorban az ifjúság pályaválasztási problémája áll. *Pályaválasztási Tanácsadó Bizottságot* szerveztünk, dr. Deutsch Ernő és több hozzáértő ember vezetésével, akik a Németországban annyira népszerű és bevált *pszicho-technikai* módszerrel fogják az ifjúságot a neki legmegfelelőbb pálya felé irányítani. Leány- és fiú-tanonciskolák fenntartásával ápolni akarjuk az ifjúságban az ipar iránti szeretetet. Zsidó ifjúság alatt pedig mindig fiúkat és lányokat is értek. Ma már, nagyon helyesen, a lányok éppúgy nevelődnek és éppúgy élnek, mint a fiúk, a két nem problémái tehát azonosak.

— Ami a zsidó szellem érvényesülését illeti, tanuljon meg mindent, ami zsidó, tanuljon héberül, olvassa a zsidó történelem nagy írásait, zsidó tartalmú irodalmat, (az egyetlen zsidó ifjúsági folyóirat, a *Remény* úgy szelleménél, mint nivójánál fogva a legmegfelelőbb zsidó olvasmányok közé tartozik), mert ha latinul és görögül meg tud tanulni egy gyerek, megtanulhat héberül is. Másként áll azonban a felnőttéknél, különösen a nőknél, akik már elkéstek a héberrel. Ezeknél némi engedékenység van helyén. Ezek már csak fordításokból ismerhetik meg a zsidó szellem termékeit, amelyek zsidó öntudatot adnak asszonyainknak és férfainknak egyaránt.

Soma Irén.

Morris Rosenfeld: Szabólegények dala

Varr, varr a népem,
„Scharrer” a gépem,
Surran a tű rajt,
Berreg bús zürzajt,
Hajtjuk, hogy éljünk,
Öljük a vérünk.
És amit kérünk:
Kenyér, kenyér!
Mi nékünk bánat,
Kincs a gazdának,
Mert élni akarnak,
Kik varrnak, csak varrnak.
Élni, jaj! élni,
Remélni, remélni,
Mig szívük elfárad,
S kiszikkad a vér.

Varr, varr a népem,
„Singer” a gépem.
Reszkető hangja
Szívünknek jajja
Lábunk csak hajtja . .
Rajta, csak rajta!
Kattogó zajba
Fülled a lég . . .
S holnap helyembe
Vérét selyembe
Másnak kell tűzni,
Szálanként tűzi
A hajlott derékbe,
A pergő kerékbe,
Mig a halál lehelve
Nem súgja: Elég!

Pásztor Arpád fordítása.

KISS ARNOLD: AMOR ÉS SADCHEN

Mazelstein Bernát, az „Első Magyar Siduch Egyesület” („EMSE”) díszelnöke, hatóságilag engedélyezett, országhíres sadchen, király-utcai lakásában nehéz álmokkal álmodott az éjszaka csöndjében.

Éjfél után jött haza élete párjával, a terebélyestermetű Lina asszonnyal, Budapest közismert traccskirálynőjével. Mazelstein urat viharosan ünnepelték a bálon, megívott körülbelül egy fél-liter nehéz sasvárit — innen a viharos és nyugtalanító álmokképek.

Ámor jelent meg előtte; a pajzán gyermek, arany tegezével és röpülni készen álló nyilával, hamiskásan huncut mosolyával.

— „Ségec” — ezt a mitológiai nevet süvítette álmában mérgesen Mazelstein Bernát a gúnyosan és ledéren kacagó fiú felé — majd letöröm én a te, minden lében kanál szárnyadat. Minden üzletemet elrontod. Most is, mi közöd tenéked a vágvárnai rabbihoz? Hogy jössz te egy rófhoz?! Nem fordítod el rögtön azt a ronda nyiladat a szíve felől? Ün wenn dü zerspringst: (oh bárcsak megpukkadnál a legszebb születésnapod erev jantevján!) akkor is a bielitzi Wolf-leányt, az én jelöltemet fogja elvenni. Hogy egy kicsit kancsal! Hol van az megírva, hogy egy rebbece-nek Vénusnak, eine ausgelassene Siksze-nek kell lenni?! Hogy egy kicsit sántit?! Noch emól, wo ist dosz geschrieben, hogy egy rabbi nőjének trapec-táncosnőnek muszáj lenni?! No és negyven ezer forint nedán?! ennyi pénzért még csak ne is bandítson és ne is sántítson?!

— Te mámzer — emelte föl fenyegetően álmában Mazelstein a mutatóujját a szemtelenül vihogó Ámor felé — nekem öt százalék jár a nedánból, notabene, ha én — mjaszesem — ezt a partit összehozom, nahát, ha te, mint már egy-néhányszor tetted, most is belekibicelsz a játékomba s a vágvárnai rabbit a várnai rasekól písze lányával gabalyítod össze, azzal a kajla Fräulein Arankával — („Aranka” heiszt sie és csak tizezer forintja van!) én kitöröm a nyakadat.

Az a szemtelen Ámor pedig Mazelstein Bernát eme dühös szavaira még jobban, még kihívóbban kacagott. Mazelstein úr megállapítása szerint: „empörend” kacagott.

Azt kiáltotta gúnyoros hangon Mazelstein Bernát felé:

— Fogadjunk föl, egy skatulya legfinomabb cigarettába, hogy a vágvárnai rabbi a rasekól gyönyörű szép, szőke leányát, az Arankát fogja elvenni s nem a bielitzi Wolf bandzsa Lujzáját. Ha én veszttem el a fogadást, maga, Mazelstein bácsi öt skatulya hymettoszi britanika szívert kap.

— Gilt — csapott föl dühösen Mazelstein

Bernát, a gonosz fiú apró tenyerébe — most az egyszer résen leszek. Az Isten se akarhatja, hogy vágvárnai rebbece legyen abból a pose, istentelen, félcédulásan kacér Arankából, holott az a bielitzi Lujza — amint hirlik — biceg és kancsal is lehet, azt megengedem, de negyvenezer forintja van, ebből öt százalék az enyém lenne és Vágvárnának egy ise cenüe (jámbor és jóerkölcsű) rebbeceje.

Mazelstein Bernát erre verejtékezve a súlyos álomtól, fölébredt mitológiai látományából, dühösen kirohant a lakása ajtajára kifüggesztett cégtábla elé, amelyen egy aranyosnyilú, apró, csillogó szárnyú Ámor volt lefestve azzal a felirattal: „Ut a boldogsághoz . . .” s fölötte négy titokzatos betű: S. D. H. N., ami annyit jelentett: „Sadchen”, Mazelstein Bernát értelmezése szerint kezdőbetűi ennek a mondatnak: „Sak Derék Há-zastársak Nálam”; a rossz nyelvek azonban így magyarázták: „Soha Dühös Háboruk Nelkül” s amikor Mazelstein bácsit megkérdezték, miért hagyta ki a magánhangzókat a S. D. H. N. feliratából, ha jókedvében volt, tréfásan azt szokta válaszolni: „Mert aki egyszer megnősül, az többé sohse „magánhangzik”, hanem minden szavára csupa „mássalhangzót” kap viszonzásul s néha a kívánságaira való felelet „mással is hangzik”, nemcsak egyszerű viszonzással. Mazelstein

Wachtel: Chalucah

bácsi ugyanis papucs alatt állott s harcias és k. neje önagyságától nem egy „csattanós” választ kapott néhanapján.

Mazelstein Bernát tehát kirohant az álma után az előszobája ajtajára pingált Ámor elé, azt dühösen nyakonvágta, ezzel a csatakiáltással:

— Te csirkefogó! vigyázz magadra! hát jól van, áll a fogadás! Wir werden doch seh'n!

S azzal rögtön fokozott munkához fogott, hogy megnyerje a fogadást.

*

Lázás levelezést indított meg Mazelstein Bernát: Budapest—Vágvárná, Budapest—Bielitz között.

A Budapest—Vágvárná közötti korrespondencia meglehetősen egyoldalú volt. Inkább Mazelstein úr levelezett — a fiatal vágvárnai rabbi: dr. Hoch Manasse rövid, stereotip válaszokat küldött: „Köszönöm szíves ajánlatát, de jelenleg nincs szándékomban nősülni. Ezt vagy két izben megírta a rabbi úr, aztán már nem is válaszolt többé Mazelstein Bernátnak.

Mazelstein úr erre megállapította, hogy dr. Hoch rabbi úr egy „grobián”; gúnyosan rámosolygott az ajtajára festett Ámorra s azt mondta neki: „ich kenn dich, dós machst dü, aber dü bist dich grab taje. Wir werden doch seh'n. Kepf müssen sich legen, ün sidach müz sidach werden”. S a dr. Hoch levelének „jelenleg” kitételével vigasztalódott. „Jelenleg” — heiszt so viel, er will mehr Geld”.

Annál eredményesebb volt a budapest—bielitz levélváltás. Wolf Mayer, a bielitz

bornagykereskedő már nyolcvanezer forint nedánig emelte föl ajánlatát s kilátásba helyezte, hogy az öt százalékon felül egy gyönyörű briliáns gyűrűvel fogja kiegészíteni a sadchonesz díjazását. Alkalmasint a bielitz Lujza hajadon, a fölemelt nedán arányában azóta még élénkebben kacsalított és bicegett, a Mazelsteinhoz érkező bielitz anonim levelek szerint. Így érlelődtek az ügyek junius haváig; sevüesz utánra Mazelstein úr véleménye szerint, már olyan érettekké váltak, hogy elhatározta: fölutazik Trencsén vármegyébe, Vágvárnára, a helyszínére. Egyben fölhitva Wolfékat, hogy ők is utazzanak majd a nyáron — közelebbi időpontot annak idején közölni fog — Trencsentepligre, fürdőzésre. A többi az ő dolga lesz. Így történt, hogy egy verőfényes juniusi napon Mazelstein Bernát köpcös alakja egy ünnepélyes cylinderrel súlyosbítva, hosszú, fekete Ferencz József géhrokk méla lebegésétől átölelve, magasszárú botos csizmákban: belebegett az oderbergi gyorsvonal egyik másodosztályú fülkéjébe, (elegantia az a fő: a legelőkelőbb családok ismerkedési közvetítője nem utazhatik harmadosztályon, ez hitelrontás lenne) s a kattogó, dübörgő vonatkerekek Budapesttől Vágvárnáig egyetlen poétikus, ütemes szózatot zúgtak a nyárébredő pipacsvirágos, aranyos gabonakalászos mezőségekbe, a felvidéki romantikus vár-romok és sötéten hajlongó fenyőkkel borított hegyormok tájai fölé:

„Sze-re-lem—sze-re-lem—nyolcvan—ezer—fo-rint—ne-dán és öt-per-cent—sad-chó-nesz—mit—e—bri-lli-an-ten—Ring.”

Valószínű azonban, sőt egészen bizonyos, hogy ugyanebben az órában Ámor is utrakelt. Az olimpiá-szi állomáson szállhatott be egy csillogó, sötétvörös rubintrózsákkal kiverthelikoni gyártmányú aeroplanba, más podgyásza nem is volt, mint hagyományos és megszokott aranytegeze, villogó aranynyila, máskülönben tetőtől-talpig pucér volt az elbizakodott gazfickó. Az is valószínű, hogy a gyors mennyei járművön sokkalta hamarabb érkezett meg Vágvárnára, mint Mazelstein úr, mert Mazelstein Bernát érkezésénél már egynehány órával jóval előbb, a budatini tót pakulárok, bárányaik és teheneik őrzése közben, sajátságosan édes és melankolikus sejtelmes, túlvilági tilinkózengetést hallottak leszűrődni a klepácsi hegyormok csúcsáról s attól menten virágba borul-

Wachtel: A chaiucok déli pthéjé

tak a későnyiló bérci margaréták s a tót pásztorok babonás áhitattal keresztet vetettek magukra: „Pane Draku fujdogálja szerelmi virágra” — mondogatták a szállongó pihés pongyola-pitypangra, holott az volt valószínűbb, hogy Amor úrfi billegette varázsfuvoláját, pánsipja aranybillentyűit, a Klepács árvalányhajás, szűzmagányosságú bérci birodalmában.

Mazelstein Bernát tehát egy merengő, bágyadtan édes hangulatú alkonyaton megérkezett a csodálatosan csöndes felvidéki városkába, Vágvárnára.

Az árkádos főtéren álló Rákóczi-korabeli ódon Blumenthal-szállodában szállt meg. Az épület egykoron Rákóczi híres kurucainak főhadiszállása volt s innen rohantak ki a németszívű labancok ellen vitéz tusára Ocskay brigadéros leventéi, dicső győzelmet aratva a Vág zugó áradatába szorított plundrás had fölött a kisuca szögellő mellett. Most hotel, étterem és kávéház a legendás fellegvár s a sztrechnói özvegy Blumenthalné, egy java-korabeli, még mindig szemrevaló, kackiás hölgy tulajdonába szállott át s kedvenc találkozóhelye volt a morva és sléziai, valamint felvidéki szűrösöknek, cserzőknek és posztókereskedőknek, utazóknak.

Az éjszakát egészséges hortyogással töltötte Mazelstein úr, észre se vette, hogy egész éjszaka bolondos júniusi dér és zuzmara szállott alá a lomnici ködökből a városkára, hogy azután kora délelőtt már újra verőfényes nyári napsugár ragyogjon a bolthajtásos házacsák, az egész játék város fölött.

Mazelstein Bernát nem volt idegen Vágvárnán. Már egynéhányszor idevonszolta, személyes vezénylettel, házassági ütegeit s a Felvidéken nem egy általa megnyomorított „boldog” hirben álló házaspár kívánta néhanapján, üdvözítő enyelgés közben, Mazelstein bácsit a sátán poklának legtüzesebb vasai közé.

Délelőtt „terepszemlére” indult Mazelstein. Kószált a kis város hepehupás kövezetén, szóbaállt a piactéri fazekasbódék tótjaival, megtudta, kinek vitte föl az utolsó esztendő alatt Vágvárnán Isten a dolgát, évődött a Kolecskó városnegyed hájat-árusító zsidó asszonyaival s kivette, kinek van eladó lánya Vágvárnán s a néphit szerint: melyik zsidó leánynak mennyi a hozománya? Azután merengő hangulatban csatangolt a vágmenti füzesekben, meghatott elandalodással hall-

Wachtel: Beth-Alfa

gatta a dombokról alászálló tehénkolompok ünnepi zenéjét, a boróka-bokrok között halkán pitytyentő sármányok szerelmi énekét s a tót tutajosok arról való h iradását, hogy a trencsényi, árvai, zólyomi és szepességi fakereskedők közül hitelképesség szempontjából melyik mennyire megbízható? A baáni Popper férjhez adta-e már a lányát? A turzovkai Hellernek hány eladó lánya van még? A csacai Baumfeld fia, a gazdag cementgyáros, nem akar-e még házasodni? . . . s déltájban, Mazelstein Bernát, mint a szorgalmas méhecske, száz virágból szívott édes mézzel, úgy tért haza szállóbeli szobájába, ezer hasznos tudnivalóval megrakottan. Ebéd után (savanykás kővi pisztrángot evett pujnával, sehol a világon nem tudják azt úgy elkészíteni, mint a Blumenthalné konyháján) ebéd után fekete kávéra tért be a földszinten levő kávéházba.

Sűrű 'dohányfüst kavargott a kávéházban. Az asztalok mellett a vágvárnai zsidó balbószok kártyáztak, idegen kereskedők üzleteket kötöttek.

A főasztal, egy hosszú, sok vihart látott asztal körött a vágvárnai kile vezető emberei ültek, élénk vitatkozásokba merülve.

Ott vitatták meg a kile ügyes-bajos dolgait, ott háborodtak fel a tanítók újabb fizetésemelési kérvényei miatt, ott kritizálták a főkántor ezer éves „vesomru”-ját, (husz esztendő óta ugyanazt a nótát fujja, az embernek már a könyökén nő ki a vesomru s mindig ugyanazzal a fals hanggal óbégat s mégis a világ legnagyobb művészenek tartja magát) ott tárgyalják a legújabb fölháborító eseményt, hogy a samesz nyakon csapta Schön gabe szellemes ötletekkel telt, zseniális

fiacskáját, (e zaj e betámter und gescheidter Jingle!) mert forró, sült sárga uri tököst dugott a samesz hátsó nadrágzsebébe s az hirtelen forróságot érezvén a hátsó periferiái tájékán, belényult a meleg sárga pépbe, s irtózva rázogatta az ismeretlen eredetű anyaggal tapadós kezét, de nem anélkül, hogy a következő pillanatban ugyanazzal a kezével nyakon ne csettintse a körötte settenkedő, kárörömmel vihogó kis gabeifjut, a bájosan okos Wolfelet (ilyen vadállat! el kell csapni ezt a szadista barmot, er hat doch ewade ka Majre far zeí Obrigkeit)... ott gomolygott, sistergett, forrongott az alakulóban levő ellenzék az uralkodó rasekól párt ellen, meg kell buktatni, mert az ősi konzervatív hagyományokon túlteszi magát, (a mult szimchasz-tajrekor már nem dobott a templomkarzatról diót és almát a gyerekek közé, csak mogyorót) s azonkívül is elviselhetetlenül emeli az adókat, (Leimfelder szeszgyáros már öt forint évi adót fizet), az előljáróság nyilván megháborodott, megfigyelés alá kell helyeztetni. Ha ez így megy tovább, ha az adókat sürgősen le nem szállítják, akárki meglássa, a fél „konzervatív” kile „smadolni” fogja magát. „Nem elég, hogy az ember: zsidó, ahelyett, hogy neki fizetnének ezért a pechért — mondja dr. Schmutzer Róbert, a fiatal ellenzék bőszejü vezére — ráadásul még ő fizessen . . .”

Mazelstein úr egyenesen a főasztal, a kile-korifeusok felé irányította lépteit.

Nagy gaudiummal fogadták. Hiszen Mazelstein bácsi régi ismerőse Vágvárnán mindenkinek. Hiszen még a zavodjei városrészben hallgatagon komorkodó török harangláb ormán fészkelő gólyák is örömteljes kepelésbe törnek ki, ha Mazelstein Bernát méltóságteljes alakját látják végiglejtteni a vágvárnai utcácskák kövezetén s onnan a magasból boldog szárnyacsapkodásuk és izgatott kepelésük világosan ezekbe az ősi szózatokba rakódik össze: „Mazel und Bróche!” „mához egy évre paszita, brisz mile!” s gyorsan, lázas csattogással röpülnek az aranyosvölgyi regekút felé, ahol is legendásan csillogó, mélyvizű hullámok tükrében rózsás pofácskákka mosolygó rubensi bambinók várják Mazelstein bácsi föltámadásra hívó, harsány kürtszavát. Mazelstein bácsi a népszerűség olyan magas fokára kapaszkodott föl Vágvárnán, hogy kis hijja volt, hogy a vágvárnai „stateszquo” hitközség disztagjává választották, a dijak el nem engedésével. De mivelhogy alapszabályszerűleg állandóan csak egy disztagja lehetett a kilenek, s ez a tagság Pecsenak Misó, a luteránus vallású adóügyi előadóval lett betöltve, (nála már a dijak elengedésevel) Mazelstein Bernát csak jelölve lett „cum jure succensionis.” A Majelek Izraelita Lomnicvölgyi Egyesülete („M. I. L. E.”) azonban tényleg disztagul választotta Mazelstein Bernátot.

Az „eszmetársulás” fiziológiai jelensége lehetett annak az oka, hogy amint Mazelstein bácsi

az asztaltársaságban helyet foglalt: azonnal más témába kapott a kile-társaság.

A rabbinak, dr. Hoch Manassénak személye került horogra.

Azt kezdték tárgyalni, hogy másfél éve van már Vágvárnán és még mindig legényember.

Kérdés: vajjon egy stateszquo kilenek tünni kell-e az ilyen megbotránkozott állapotot? Utóvégre is, vagy róf valaki, vagy galach? A galachnak nőtlennek *kell* lenni, a rófnak, a kile iránt tartozó *köteleessége* záros időn belül be- és lenősülni. Vízét prédikálni és bort inni: az nem járja. Minden esketésnél arról ömleng a chüpe alatt: milyen gyönyörűség a házas élet, hogy Isten maga rendelte azt el — nos hát, ugorjon ő maga is bele a fölmagasztalt édeni hullámokba, aztán beszéljen! De így kívülről?! haszt e künszt! Hogy csak huszonhét éves?! A din szerint tizen-nyolc éves korban már kötelező a nősülés. S ki tartsa be a törvényt, ha nem a róf? Hiszen azért fizetik, hogy ő legyen a „kapore”.

Blut Izidor, a hörcsögindulatú, tátottharcaszemű gabe, a rabbi intim ellensége és „gönnerje” tette le a garast. Azt mondta: — Én mindig védelmeztem a rabbit. Rosszabbat is választhattunk volna. De ebben az esetben azt javaslom: hitközségi határozattal kényszeríteni kell a rófit, hogy az év végéig megnősüljön.

Egy másik rabbiellenség: Frójem Wuth, egy örökké dührohamokban fuldokló mészáros, előljárósági tag, kultuszfelügyelő, aki azért haragudott a rabbira, mert az egyik, a mészáros érdekeivel összejátszó, lelkiismeretlen metszőt ászeroalta, aperte annak az óhajának adott kifejezést, fejezzen ki a kile rosszalást a rabbi úrnak, nősülési kötelezettségei elhanyagolása miatt: „inkább feleség után nézzen, ne mindig a marhákra” — lihegte asztmatikus fujtatással.

Ravasz, sunyiképű emberke vette fel most a szót. Lézer Back, aki állandóan olyan ferdén tartotta a fejét, oldalt billentve, hogy a népnyelv a „pizai ferde torony”-nak nevezte, pékmester és macesz-sütő, üszköt dobott a társaságba. Volt hozzá mersze, mert a rasekól nem volt jelen, — üzleti uton lehetett — nem jöhetett el a szokott kávéházi körbe, Lézer Back tehát cincogó hangocskájával azt süvítette:

— Wósz reden sie e zaj viel Stüssz züsammm?! Hiszen a rabbi úr szerelmes. Verliebt is ünser Róf! A rasekól úr „gebüldet” Arankája, „mit die hengenden Sikszezepf” lesz a rebbecenünk! — tette hozzá átható gúnnyal.

Mazelstein Bernát elérkezettnek látta a pillanatot, hogy a vitába beleszóljon.

— Elég malór az a kile-re, hogy szerelmes rófia van. Először is nem illik egy rófhhoz, hogy ilyen dolgokon törje a fejét. Másodszor meg, nincs is jogában, hogy a kile pénzén házasodjon. Mert ha jól tudom: Rottmüller Kálmán, a rasekól csak tizezer forintot ígér a lányával. Ha ennyit

ígér: ötöt ad. Akkor pedig a kilenek kell bebutoroztatni az ifjú párt. Azért mondom: a rabbinak nincs jogában a kól bőrre házasodni. Uralkodó hercegek és uralkodó snorrerek nem házasodhatnak a maguk izlése szerint, hanem a közérdeknek megfelelően. Mert én, Mazelstein Bernát, én mondom azt maguknak uraim, a házasság az a legnagyobb művészet a világon. Ezen a téren is vannak pacerek, akik elpacnizzák az egész életüket és vannak művészek, akik az életükből valóságos műremeket tudnak alkotni! Mit Hochme ünd mit Mazelstein! Azt mondják, hogy valahol Kinában, egy képgallériában van három kép, amelyek férfiakat ábrázolnak különféle pozitúrában. Az egyik kép egy férfit ábrázol, aki lekókadtt fejjel és bánatos gondolatokba mélyedve ül, a második képen ugyancsak egy férfiú a homlokát verdesi nagy elkeseredéssel és a szakállát tépdési dühösen, a harmadik képen pedig egy férfi látható, aki nevet és táncol.

Az első kép alá az van írva: „Ez a férfi a jövőendő házasságára gondol.” A második kép alatt ez áll: „Ez a férfiú megházasodott és megbánta cselekedetét.” A harmadik alatt pedig ez áll: „Ez a férfi elvált a feleségétől.”

Hát van ebben sok igazság. De én az első kép alá azt írnám: „ez a férfiú töpreng, szerelemből nősüljön-e vagy nedanért? Der Narr!” A második alá: „szerelemből nősült. Nebbich!” A harmadik alá: „Mazelstein Bernátra hallgatott, standeszgemász nősült s gyönyörű nedánt kapott.” Általános helyeslés fogadta Mazelstein szavait. Viharosan tiltakoztak az ellen, hogy a kile butorozzon.

— Egy huncut vasat se — kiáltotta az asztalt csapkodva, a hat eladó lánnyal bíró Seufzer Nátán, a hachnószesz kale egylet ribizkeverős-orrú elnöke — Mád' ohne Geld hab' ech ách!

— Egy nagy fenét a rasekól pónemjába — süvítette a csevicei hidnál lakó ellenzéki suszter — ha a fene fenét eszik is, akkor se adunk még csak egy susztergarast se a rasekólnak, annak a gazembernek, annak a kiletolvajnak, annak az utolsó gazlennek, annak a szöröspofájú bitangnak. A rasekól elégedjék meg a koveddel, amiben része van, ne vegye a kile pénzét is igénybe.

Az általános fölzudulást egy feltűnést keltő látvány csöndesítette le. Odaát a piactér tulsó felén, szemben a Blumenthal-szállodával, éppen a Rottmüller rasekól, posztókereskedő háza előtt, az árkádos folyosóra nyíló kapubejárat utcai frontján egy hintó állt meg.

A kávéházi asztaltársaság az ablakhoz tódult, majd kinézték a szemüket: ugyan mi történik Rottmüller rasekól házában?

— Óóh! — *Noch nicht dagewesen!* — *Aáh!* — *Kolossal!* — *Groszartig!* — *Na, siehste!* — *wosz hob' ech gezoigt!*

A kapun Rottmüller mama, egy még mindig fess, kedvesen fiatalos arcú nő és leánya, a gyö-

nyörű, aranyszőkefürtű Aranka léptek ki. Mögöttük: dr. Hoch Manasse, a rabbi úr. Magastermetű, impozáns fekete szakállas, de igen fiatalos arcú férfiú. Nyakig gombolt papi mellény, hosszú fekete kabát, a karján fekete felöltő.

— Ein Ausflug machen sie — süvítette gúnyosan az irigy Deutsch Gábor, a chevre gabe, aki egyik csúf leányát igyekezett eredménytelenül a rabbi nyakába sózni — der Herr Rabbiner fliegt aus. Er wird aber auch bald herausfliegen!

— Lubochnára rándul a szerelmes pár, mint a multkor — magyarázta Wuth úr — dorten im finsteren Wald . . . Vágvárnától Lubochnáig három alaguton megy át a kocsi . . . der Herr Rabbiner wird heute dorten im Alagut Minche dawenen. Hogy a fene egye meg az ilyen Breszlauer seminariszt rabbikat, akik Minchet mulasztanak egy tréfene Mád miatt! . . .

— Dósz wird e Gelächter geben — visított Binach Lipót, a kotesói kapunál lakó, feltűnési viszketegségben szenvedő s az örökké templom-elöljárói állásra aspiráló, de a választáson mindig elbukó, legyezőfűlű sajt- és vajkereskedő — ha Rottmüller mama és a rabbi úr fognak a kocsi felső főülésén helyet foglalni s Aranka kisasszony meg a vizavi ülésen: haszt e Kavalier a rabbi úr! ha meg a mama meg Aranka nagysád a főülésen s a rabbi úr a kicsi vizavi hokedlin — seine Hochwürden der Herr Oberrabbiner von Vágvárna a szűk börhokedlin, a felhúzott lábszárakkal — so wahr ich leb': e Getterspiel!

Bosszantó! Fölsült a kajánul kíváncsi kávéházi társaság.

Rottmüllerék és a rabbi úr nem szálltak föl a kocsiba — gyalog indultak el, a kocsi meg előre robogott. Valószínű, hogy csak valahol a város határán túl fognak felszállni a hintóba. Addig jól fog esni egy üdítő séta az árnyas fűzekkel szegélyezett, vadregényes Vág folyam mentén.

A kávéházi asztaltársaság böszülten oszlott széjjel, azzal a harcias fogadkozással, hogy a rabbi úr házassági tervét a kile pénzügyi egyensúlya, valamint erkölcsi méltósága elleni merényletnek minősítve, minden rendelkezésre álló eszközzel meg fogják akadályozni ennek a ledér sidachnak létrejöttét.

Mazelstein úr jókedvűen füttyörészgetett, a mutatóujját pajzán fenyegetődzéssel lobogtatta egy láthatatlan alak felé, s aztán a két tenyerét kérdő gesztussal kifelé fordítva, gúnyosan csettintett a nyelvvel:

— Nü Amorl?! Wü iz deine Gewüre?!
(Vége köv.)

Morris Rosenfeld: A kanári

<i>Kicsiny kanári trilláz</i>	<i>Kicsiny kanári trilláz</i>
<i>Erdőben egyedül, —</i>	<i>Fényes kalitba zárva; —</i>
<i>Ki tudná, miért ujjong?!</i>	<i>Ki tudná, miért busong?!</i>
<i>Hogy szive mért örül?!</i>	<i>Miért hogy olyan árva?!</i>
	<i>Kiss Arnold fordítása.</i>

SZÉKELY BÉLA: SZEDZSERA*)

Szedzsera, a legrégibb palesztinai kolóniák egyike, a kolonizáció első éveiben sokat szenvedett rabló beduinok támadásaitól. A kolonisták valósággal úgy dolgoztak, hogy egyik kezükben az eke szarvát fogták, a másikkban a fegyvert. Ennek az immár letűnt, hősi korszaknak egyik kis epizódját örökíti meg ez a kis történet. Szereplői élő alakok, chalucok és chalucák, akik vérrel és hősiesség munká verejtékével írták be nevüket Erec-Jisráél új történetébe.

SZEREPLŐK:

JAKOB PLOTKIN chaluc, azelőtt poltavai gazdag kereskedő, 45 éves.

PLOTKINNÉ 40 éves asszony.

HANNA, a leányuk, 18 éves.

LAJZER, fiuk, 20 éves.

JICHOK, fiuk, 18 éves.

IZRAEL KORNGOLD sómér (zsidó csendőr).

BERL sómér.

SAMUEL MELAMED.

HASSZAN, a cserkész sejk fia, 20 éves.

SOMÉREK, CHALUCOK.

Történik Szedzsera, palesztinai kolónián 5679 (1919) széder estéjén.

Első jelenet.

(Tágas, hodályszerű szoba. A falakon néhány házi szerszám lóg csupán. A sarokban ásó, kapák stb. Hosszú pészachi asztal, durva lenszőttos abrosz. Egy féloldali ülésre kipárnázott szék. Igen egyszerű munkáslakás.)

PLOTKINNÉ *(a széderasztalt készíti elő, a szédertálon rakosgat)*: Már igazán hazajöhetnének . . . Ugyan ezért a széderestéért valóban nem érdemes. *(A „moraj”-t rakosgatja.)* Keserű gyökér . . . A mi keserűségünk mellett nem volna szükség még erre is . . . Jutott nekünk bőven belőle különben is.

HANNA: Hagyjad anyám . . . ne zugolódj. Hisz látod, hogy apa egész más ember, amióta itt van. Nem gondol többé az üzletére és Poltavát is egészen elfelejtette. Csak a föld: az mindene. Hajnalban már künn van a mezőn. „Ez a mi földünk”, mondja. „Erec Jisráél!” . . . Még soha olyan boldognak nem láttam, mint ma, amikor ételt vittem a mezőre. Megölelt, megcsókolt . . . Ma, mondotta, nem az egyiptomi kivonulást fogjuk csak ünnepelni, de a galutból valót. Hogy kivezetett Micrajimból, már ez is elég lett volna, de hogy idehozott bennünket, vissza őseink földjére: ez az Ur végtelen jósága. Légy jókedvű, anyám, hadd legyen ez a szédereste valóban Erec Jisráél ünnepe . . .

*) Az előadás joga a Mult és Jövő útján szerezhető meg. Színpadokkal szemben kézirat.

PLOTKINNÉ: Ezért kinlódott, ezért kinlód-tam én? A gazdag kereskedő, a rosekól, a poltavai Plotkin. És ezért neveltelek téged? Ezért adtalak iskolába? Ezért jártál gimnáziumba? Hogy most ételt vigyél ki a mezőre, hogy a tyukketrecet takarítsad, hogy széder estére még habfehér abroszom se legyen, hogy egy ilyen szénaszínben ünnepeljünk a poltavai ebédlő helyett . . . És a Lajzer . . . Orvos lett volna belőle, most trágyát hord a mezőre, éjjel meg a sómérekkel posztot áll a szélben . . . Az én drága Jichakom pedig, kiből biztosan rebbe lett volna, a lovakat keféli és eltakarít alóluk. Hát ezt érdemeltem én meg?

HANNA: Ne panaszkodj anyám, ott Poltavában szebb szobában és pompásan terített asztal mellett ültünk a széderasztalhoz. Ott én uri kisasszony voltam, a gazdag Plotkin leánya . . . Ott azonban vendégségben voltunk, keserű, orosz vendégségben, idegenségben, galutban. Ez azonban a mi földünk, őseink földje . . . A mi földünk: *zsidó föld* . . . Igen! Inkább vagyok én itt szegény chaluc leánya, mint ott gazdag gimnázista kisasszony. És apánk is boldog, a Lajzer is . . . Jichok is . . . Ne busulj anyácskám te se, ne vágyakozz vissza . . . Hallottad . . . Odesszában pogrom volt megint . . . felgyújtották a zsidók utcáit . . . betörték a zsinagógákba, falhozcsapkodták a csecsemők fejét, az asszonyokat, a leányokat pedig . . .

PLOTKINNÉ: Ne . . . ne folytatd *(nehéz sóhajjal.)* Talán igazad van . . . De ott a kozákok ütöttek agyon, itt pedig az arabok leselkednek ránk . . . Ők hajtják el a mi drága marháinkat, tiporják a vetéseinket.

HANNA: Az araboktól nem félünk, most már nem félünk. Addig, amíg kevesen voltak a testvérek, az arabok nem törődtek velünk, gyámokdakt felettünk, sőt védelmezték is bennünket az idegenek ellen. De amióta a mi testvéreink, a mi sómérjaink, kezükbe vették a fegyvert a saját véreik védelmére, az arabok ellenségeinkké váltak, mert érzik, hogy napról-napra többen leszünk s erősebbek vagyunk. Ezért lettek ellenségeink. De a sómérek nem félnek, megvédenek tőlük . . . A sómérek megvédenek . . . A Berl Schweiger még az arab cserkészsejk fiát, a Hasszánt is majd agyonverte . . . A Sámuel Melamednek olyan szeme van, mint a sasnak, minden lövése talál. És a Smiél és a Móse és a Cheskele . . . Megvédenek ők . . . hogy Chaver Korngoldról ne is beszéljek.

PLOTKINNÉ: Ne is beszélj . . . Azt hiszed, nem láttam, hogy ott settenkedik körülöttem. Mintha egy olyan rongyos sómérkölyök számára neveltelek volna. A gazdag Plotkin lányát.

HANNA: A szegény chaluc Plotkin lánya, anyám. Sómérnek lenni pedig többet jelent anyám, mint gazdagnak lenni. A gazdagok csak a pénzüket adhatják Erec Jisráélért . . . a sómérek vérükkel válthatják meg a Szentföldet.

PLOTKINNÉ: No jól van, jól . . . na, nem akartalak bántani. Csak épp úgy eszembe jutott a régi Poltava . . . No de sietek is . . . Nemsokára itt lesznek. A kitlit se kerestem még elő. Ott van a láda fenekén . . . Ahogy Poltavában elpakkoltuk. *(Baloldali ajtón kimegy).*

Második jelenet.

HANNA *(rakosgat, az ablakhoz megy)*: Szegény sómér fiú, szegény chaluc lánya bizony ille- nek egymáshoz . . . Vajjon igaz-e az, ha valakire erősen gondolunk, megérzi és megjelenik. És nekem nincs egy gondolatom se, amely ne Korn- golddal foglalkozna. Hol lehet most? Mit csinál- hat?

Harmadik jelenet.

IZRAEL KORNGOLD *(megjelenik, övében revolver, vállán fegyver)*: Salom Hanna! Ben- nünket vársz? Jönnek a többiek is. Ez lesz csak az igazi széder este . . . Én fogom mondani a mánistánót. És sómér létemre lopni is fogok, el- lopom az afikajment. És mit gondolsz, mit kérek majd érte?

HANNA: Mit?

IZRAEL KORNGOLD: Téged! Én édes szívem.

HANNA *(szégyenlősen elfordul és kiszalad a baloldali ajtón. Izrael mosolyogva néz utána. Leveti, majd megsimogatja, felakasztja a fegyvert. Ezalatt a szín megtelik. Elöl jönnek Plotkin és két fia, utána a sómérek, vállaikon fegyverrel.)*

Negyedik jelenet.

PLOTKIN: Salom. Chaver Korngold te már itt vagy? *(Mosolyogva.)* Mindjárt gondoltam . . . *(sómérekhez)*: Testvérek! Ez az első pészachunk őseink földjén, ez az első széderestém, amelyet Erec Jisraélben ünnepelek. Ez volt az én vá- gyam. Itt elmondani a régi egyiptomi kivonulás történetét. És itt elmondani a galutból való kivo- nulást . . . Csakhogy ezt megérhettem. *(Közben a sarokban lévő mosdóban kezét mos, utána fiai és a sómérek. Hanna türelkőzött hoz, Plotkiné a kitlit hozza.)*

SÓMÉREK: Salom.

PLOTKINNÉ: Salom sómérek. Foglaljatok helyet . . . Kezdhethük a szédert. *(A sómérek leülnek a padokra.)*

PLOTKIN *(leül a kipárnázott székre)*: És most ősi szokás szerint elő kellene vennünk a hagádát és el kellene imádkoznunk a kivonulás történetét. De tudja Isten, úgy érzem, hogy itt Erec Jisraélben nem elég a hagada. Ujat kellene csinálni a régihez. Csupa dalból. Dalokban kel- lene elmondani a galut szenvedéseit és a kivo- nulást. Akarjátok? Kezdjük ezzel a szédert . . .

IZRAEL: De előbb megkérdezem, ahogy a hagadában van . . . Mánistánó hálájlo háze . . .

BERL *(nagyon komolyan)*: Várj csak! Min- denekelőtt abban, hogy mi sómérek széder estén

elfelejtkezünk a legszebb és legsúlyosabb köte- lességünkről, a kolónia védelméről. Nem állítot- tunk ki őrszemet. Másodszor abban, hogy ma ket- tőzött figyelemmel kell örködnünk, mert ugyebár Szedzserában ma este minden becsületes zsidó nyitva hagyja az ajtaját, hogy a vándor bejöhes- sen. Harmadszor pedig, ma csapatostul indulnak a halált hozó vándorok Szedzsera felé, hogy a nyitvahagyott ajtókon halált hozzanak a chalucokra és családjaikra. És negyedszer *(kivágja az ajtót)* az első vándor megérkezett. *(Megragadja, berántja.)* Üdvözöljétek hát!

Ötödik jelenet.

SÓMÉREK *(felugrálnak, fegyvereik után kapkodnak, rá akarnak rohanni)*: Hasszán! Üssé- tek le!

PLOTKINNÉ: Mit keresel te itt? Mi közöd neked Szedzserához? Nem tudod, hogy nincs szükségünk már rátok, a ti fegyvereitekre, meg- védenek a sómérek bennünket . . .

SÁMUEL MELAMED: Leselkedni jött, hogy aztán nyakunkra hozza társait . . .

JICHOK: Így akar bosszút állni Berlen, mert a multkor majd agyonverte . . .

LAJZER: Miért hallgatsz? . . . Azt hiszed, hogy félünk? . . .

HASSZÁN *(fiatal arab)*: Hát igen. Félték! Most is, hogy összebujtatok, mint az akolban a nyáj, ha sakált érez. Igen, félték tőlünk! És majd lesz is nemulass. Eddig is úgy hívtunk bennete- ket: „a halál gyermekei”, mert a sorsotok meg van pecsételve. Gyávák vagytok! *(A sómérekre mu- tat.)* Azt hiszitek, hogy ezek a kölykök megvé- denek benneteket, mert játékszett kaptak a ke- zükbe. Nem lehet bírni azóta velük. Na, mit mo- rogtok? Tán nem tetszik amit mondok? Gyertek, tépjetek szét! Miért nem mozdultok? Hiszen ti bátrak vagytok. No majd meglátjuk, hogy med- dig tart ez a bátorság?

PLOTKIN: Szégyeld magad Hasszán! Be- löled csak a gyűlölet beszél. De minket ma nem sérthetsz meg, ma nem bántatsz meg itt nálunk, a mi házunkban. Te ezt nem tudtad. Ma itt ná- lunk széderestén vendégünk mindenki — akár jó- barát, akár ellenség — aki a házunkba jött. Ma nekünk ünnepünk van. Ma nekünk szeretettel kell fogadnunk az idegent, ki házunkba téved. Ül- je. Itt biztonságban vagy. Légy a vendégünk.

HASSZÁN: Hát ezért nem téptetek szét, hát ezért nem bántottatok?

PLOTKINNÉ: A vendéget mi nem bánt- hatjuk!

HANNA: Érezd magad jól minálunk. A mi földünkön!

PLOTKINNÉ: A mi házunkban!

HASSZÁN: Megszégyenítettetek, bevallom. És a vendégjog szent . . . Minálunk, araboknál is. Én ezt a szent jogot tiszteletben tartom, vendé- getek vagytok.

SÓMÉREK (*kissé vonakodva helyet csinálnak Hasszánnak, aki leül.*)

PLOTKIN: És most folytassuk. A mánistánó nem sikerült valami jól. Most a kivonulás következik. Ki tud erre egy dalt?

SÓMÉREK: Mind, mind. (*A chalucok énekelnek.*)

KORNGOLD: És most egy vigat, a mi földünkről valót. (*Vig ének következik: „Somér Jiszráél” vagy „Am Jiszráél cháj”.*)

HASSZÁN (*az ének alatt nagyon türelmetlen . . . küzd magával . . . a dal végén felugrik*): Elég volt! Elég volt! Isten gyermekei, ne játszatok az életetekkel. Vendégetek vagytok, meg kell mondanom: mire a hold egyvonalba ér a göncöl-szekerével, megtámadnak benneteket. Engedjétek . . . ma este én leszek az őrszemetek. Ma este én védlek meg benneteket, hogy nyugodtan ünnepelhessetek. Ez Hasszán kötelessége, a sejk fiáé, kit ma vendégül láttatok.

KORNGOLD: A vendég: vendég. Ma este én következem sorra. Enyém ma az őrtállás joga... Már megyek is . . . De Plotkin testvér . . . aki a mánistánót mondja . . . annak kell ellopni az afikajment . . . Törd ketté a középső maceszt . . . add ide az afikajment . . . és én visszahozom, idejére visszahozom . . . És amit kérek, azt nem szabad megtagadni . . . Még a galutban sem . . . Ugy-e nem tagadod meg?

SÓMÉREK (*egyenként felugráltnak*): Én megyek, én megyek. Korngold maradjon!

BERL: Én fogok menni! Én vagyok a legidősebb sómér!

PLOTKIN (*határozottan*): Nem fiúk, Izraelen a sor. Ő megy. (*Letöri az afikajment*): Itt van! Vigyázz rá, nehogy elveszítsd, mert akkor . . . (*Hannára néz*) nem kapsz semmit.

PLOTKINNÉ: Talán mégis Hasszán menjen, ugye Hanna?

HANNA (*lesüti a fejét*): Izrael Korngold sómér anyácskám, sómér . . . Menj! (*Asztalra borul*).

KORNGOLD (*közben az afikajment a szíve fölé rejt, fegyverét veszi, az ajtóban*): Salom testvérek! Salom Hanna! Az afikajmenre jól vigyázok, Salom . . .

MIND (*kivéve Hasszánt*): Salom, Isten óvjon.

Hatodik jelenet.

PLOTKIN: És most kezdődjek a széder. Korngold nem fejezte be. Folytassuk tehát a kivonulást. (*Előveszi a hagadát. Mindnyájan.*) Rabszolgák voltunk Egyiptom földjén (*tovább olvassa a hagadát, kint lármá, majd lövések hallatszanak. A sómérek felugráltnak és megragadják a fegyvereiket.*)

HASSZÁN: Maradjatok, Izrael egyedül elbánik velük. Azt hiszik, hogy ma senki sem áll őrt, ma senki sem vigyáz. De ha látják, hogy helyén áll a sómér . . . elszaladnak . . .

BERL: Mindegy! Gyerünk!

Hetedik jelenet.

KORNGOLD (*tántorogva, véres inggel, becsúsz az ajtón*): Maradjatok . . . Mint a nyulak, úgy futottak . . . Szép széder este ez . . . mondatom . . . (*Tántorogva lerogy a székre*).

HANNA (*odarohan hozzá*): Jaj, megsebesült . . . Istenem . . . Istenem . . .

KORNGOLD (*felnyitja véres ingét, s kiveszi a bevérzett afikajment*): Semmi . . . De az afikajment mégis visszahoztam! . . .

(*Függöny.*)

A nyíregyházi új zsidó kórház

PATAI JÓZSEF: DÁVID TIDHÁR JERUZSÁLEMI RENDŐRKAPITÁNY

— Egy fejezet „A föltámadó Szentföld” c. sajtó alatt levő műből. —

Sokan beszéltek, rajongtak nekem róla Jeruzsálemben. Ő az új város rendjének, biztonságának őre. „*Mofakéach hamistara sel hair hachadasa be'Jerusolajim.*” A bokharai negyedben elloptak egy kecskét. Tud-e már róla Tidhár? Egy jemenitának elvitték a párnáját. Majd kikutatja Tidhár. Amíg Tidhár a helyén van, mindenki nyugodtan aludhat, még ha véletlenül nyitva hagyták is az ajtót. És mert Tidhár Palesztinában született és arab gyerekek voltak első játszópajtásai, megérteti magát az arabokkal is, akik szeretik és félnek tőle. Tidhár szörmentén, nyereg nélkül üli meg a lovat, akárcsak a büszke beduin és úgy vágat vele hegyen-völgyön, sivatagon keresztül, hogy utoléri még a széllel versenyző lovas tolvajt is. Csodás merészséggel követi a nyomokat a legvadabb arab falvakba egyedül. Sokszor valószínűsítő Sherlock Holmesi feladatot kell megoldania. Sokszor meg veszedelmes guerilla-harcok közepette kell végeznie azt a tisztító munkát, mellyel Tidhár a zsidó odaadás és önfeláldozás szimbolikus hőse lett. Semmi sem imponál jobban az arabnak, mint a személyes bátorság és ezért Tidhár a legimponálóbb jelenségek egyike a palesztinai arabok szemében. És Tidhár mindent lát, mindent észrevesz. Megérzi a legkisebb megmozdulást és leszereli, mielőtt még az akarattá lett. Egyszer láttam őt a jaffai uton át száguldani. Ez Tidhár — mutatta Haméiri — Tidhár az ő híres lován, az „Abir”-en. „Abir” a telivér neve „Hatalmas”. Kismó kén hu. Amilyen a neve, olyan is. Most arra tart a „Száz Kapu” felé és egy perc múlva künn terem a „Talpijot” magaslatain az új negyedet inspicálva. Egyszer, mikor Tidhár az utcán valahol a „Beth Am” előtt lóháton hallgatta az egyik rendőr héber riportját, véletlenül arra haladtam Klausnerrel. A chasmoneusok történetírója megdöbbenve állt meg és mikor Tidhár héberül adta a további utasításokat, Klausner szemei megteltek könnyekkel: „A makkabeusok korának föltámadását látom — mondotta meghatottan. — Boldog vagyok, hogy ezt megéltem.”

Tidhárnak Jeruzsálem a székhelye, de „kutatásai” elviszik őt mindenfelé keresztül-kasul egész Palesztinán át. Én a Kármelen beszéltem vele először. Főnt ültem a magas terrászon, amely megnyitja a szomszéd szemnek a Földközi-tenger végtelenségét. Magányosan elmerengve néztem lent a mélységekben a pálmák sorain átcsillogó csodálatos kékséget és még órákig szerettem volna így magányosan ülni, nézni és csodálni, — amikor hirtelen elém lépett egy fiatal ember könyvvel a kezében és szerényen bocsánatot kérve, bemutatkozott:

— Szlicha, Adoni, s'mi Tidhár.

— Tidhár, a rendőrkapitány? — kértem meglepődve. Így civilben, szürkén, az „Abir” nélkül nem ismertem volna reá a daliás alakra, akit Jeruzsálemben nem egyszer láttam végigvágatni az utcák kemény kövezetén.

— Nem mint hatóság mutakozom be ezuttal — feleli Tidhár mosolyogva — hanem mint szerző. Át akarom adni egy dedikált tiszteletpéldányát épp most megjelent könyvemnek. Azt hiszem, érdekelni fogja.

Átveszem, megköszönöm és megnézem a címlapját: „*Chótim vachataim b'Erec Jisrael.*” (Bűnözők és bűnök Izrael országában). És alatta Mózes ötödik könyvéből vett motto: „És irtsd ki a gonoszt kebeledből.” Első pillanatra kellemetlenül megdöbben a hangos cím. Azt hiszem, holmi leleplező irat, pamflet, amely itt is már burjánzani kezd, mint a termőföldön a pipacs, gabona között a konkoly. És Tidhár nem volna civilben is rendőr, ha ki nem nyomozta volna azonnal arcomon az idegenkedést. Siet tehát megnyugtató:

— Nem valami szenzációk. Csendes kis esetek az én praxisomból. Naplójegyzetek.

— És zsidó bűnözőkről van szó?

— Nem. Vegyesekről. Persze zsidókról is. Nincs ezen semmi restelni való. A zsidó is ember és már a Biblia mondja: „nincs ember a földön, aki csak jót cselekszik és sohasem vétkezik.” Egészen véve meg lehetünk elégedve a palesztinai zsidók kriminalitásával. A börtönlakóknak nagyon elenyésző kis percentje zsidó. Zsidó tolvaj „professzionista” egyáltalában nem akadt még. Itt-ott előfordul, egy éhező szegény eltulajdonít egy kis élelmiszert, egy szomszéd cháluc elsajátít egy könyvet — ez az egész. Vannak aztán oly kedvesen tipikus esetek, amilyenek csakis zsidóval történhetnek meg. Ilyen mindjárt az első feljegyzés könyvemben. Egy öreg pogácsaárus zsidó kis viskóban lakott évi két fontért. Elérkezett a mucharam, mikor egész évre ki kell fizetni a házbért, de bizony nem volt egy fél piasztère sem. Ugyanabban az udvarban lakott egy öreg asszony, aki mindig vásárolni szokott nála pogácsákat és az öreg nem egyszer látta, amint kivette szekrényéből vörös kendőbe csavart pénzét. A háziúr utolsó üzenetet küld, ha az öreg ma estig nem fizeti meg a két fontot, kiteszi a holmiját az utcára. Az öreg asszony el szokott menni minden délután a szent falhoz minchát imádkozni. Most is elindult és ekkor az öreg behatolt a szobájába, kinyitotta a szekrényét, megtalálta a kincses kendőt. Megolvassa a pénzt, 300 piasztér, neki csak 200 piasztér kell házbérre, visszaolvas százat a kendőbe. De nem tud elszakadni bűne színhelyétől, megáll a nyitott szekrény előtt és

zokogni kezd, mellét verdesve „osamnu, bogadnu . . .” Így találta az öregasszony, amikor visszatért a Nyugati Faltól. Meglepetés, sikoltozás, az udvar összefut. Rendőr jön, bekiséri az öreget, aki az egész uton csak ismételteti a bibliai idézetet: „Ha pedig találva megtaláltatik kezében a lopás . . .” Így hozták elém. Megtörve, sirva tárta föl szomorú helyzetét. Tanuk jöttek hitet tenni az öreg becsületessége mellett. Mégis bíróság elé kellett állítani, ahol két havi fogházra ítélték. Legalább addig volt lakása és ellátása.

— Ha ilyenek a zsidó bűnök a Szentföldön...

— No nem mind ilyenek. Különbséget kell tenni származás és foglalkozás szerint. Az *askenázok*, akik részben Németországból (*Askenáz*) és egyéb német nyelvet vagy német zsargont be-

lőn világukba, ha baj van valamelyikükkel, legtöbbször házberhátralékok, vagy házassági ügyek azok, miket a rabbi vagy választott bíróság intéz el. Az askenáz *munkás, tanító, tisztviselő*, akiknek lelkét a nagy nemzeti eszme fűti, különböző szocialista tanok hívei, de valamennyien a nemzeti becsület kérdésének tekintik, hogy maguk is örökjenek a rend fenntartásán. Persze előfordul aztán, hogy kijönnek egyes kalandorok is, akik csalással, lopással adnak dolgot a rendőrségnek. A *szezárdok*, kikhez nemcsak a Szezáradból, Spanyolországból bevándoroltakat, hanem mindazokat sorozzuk, akiknek az anyanyelve nem volt német vagy jidis, különböző típusaik: *bennszülöttek*, munkások, akiknek lelkében még él a régi spanyol büszkeség, az ősi grandeza elveszett, de ma is gögösek, kissé túlfűtött temperamenumaik, fiataljaik könnyen hajlanak verekedésre, erőszakoskodásra. *Aleppoiak, szíriaiak, káldeusok*, akik ötven évvel ezelőtt kezdtek bevándorolni Jeruzsálembe, ahol külön negyedben laknak, elparasztosodott fanatikusok, ők az egyetlenség, akik között alkoholisták is találhatók és ennek megfelelően még szurkálások is előfordulnak náluk. *Perzsiaiak* nyugodt természetűek, köztük bűnözés alig fordul elő. Szintúgy az *afrikaiak* közt sem, akik már háromszáz évvel ezelőtt kezdtek a bevándorlást, hatalmas fizikumú munkások, babonások és csendesek. *Babiloniak és kurdok*, akik három-négy évtized óta szivárognak be Palesztinába, az egyetle-

Wachtel: Jeruzsálem

szelő területekről vándoroltak be, ha kereskedők vagy iparosok, leginkább magánjogi természetű esetek miatt kerülnek a „zsidó békebíróság”, vagy a rabbiság ítélőszéke elé. Az askenáz származású *földmives*, aki minden küzdésre, lemondásra elszántan, az ősi föld felvirágoztatásának ideáljával jön ide, nem tud az analfabéta fellach életmódjára súlyedni, a zsidó paraszt iskoláztatja gyermekét, hogy művelt paraszt legyen belőle és ha a legszűkebbre szorítja is igényeit, az évezredek óta elhanyagolt föld sokszor ezt a legszűkebbet sem adja ki. Az „ikar” tehát sokszor eladósodik. Ha az ikar a rendőrségre kerül, adósság miatt történik, magánadósság vagy az „oser”, a „tized” be nem szolgáltatása miatt. A *jesivák* tanulóik, ifjak és öregek, kik egész életüket a Talmudnak szentelik, el vannak merülve az ő kü-

nek, akik között analfabéták akadnak és ennek folytán kisebb kihágások is. *Spanyolok*, az igazi hispániai szezárdok, akik még most is spanyolul beszélnek, a zsidóság nemeseinek érzik magukat, előkelő magatartásuk, szép, derék szál emberek, köztük sok tudós, rabbi, chacham. Igazi spanyolok alig fordulnak elő a bűnözők lajstromán. Épp úgy a *bokharaiak* sem, kik harminc év előtt kezdtek bevándorolni és a legszebb negyedet alapították Jeruzsálemben, ahol a leggazdagabb osztálynak tartják ma is, pedig a háború alaposan tönkretette őket is. A Délarábiából jött *yemeniták* legtöbbször ötvösök, üstfoltosok, az üldözések nagyon meggyengítették testi erejüket, mégis a legnehezebb ipari és földmunkákra vállalkoznak, köztük is ritka a bűnöző, mégis előfordul itt-ott kisebb

lopás és ilyenkor minden irástudásukkal próbálkoznak védekezni. Egyszer egy yemenitát rajta-csipett egy szőlőkert gazdája, amint kosarát tele-rakta frissen szakított szőlőfürtökkel. Elém hozta. Megszólítom:

— Mondd csak yemenita barátom, hogyan szabad megszegni a Tóra nyílt tilalmát: „Ne lopj!”

— De irva van — feleli rögtönözve a yemenita — „Ha bemegy telebarátod szőlőjébe, ehetsz”...

— De folytatása — vágom vissza — hogy „edényedbe azonban ne tégy.”

— Irva van: „edényedbe” — replikáz a yemenita — ez a kosár pedig nem az enyém, egyáltalában nem az enyém.

Persze sem ez az okoskodás, sem a szőlőkert gazdájának utólagos megbocsátása nem mentette meg a yemenitát a két heti fogháztól. Egy arab védekezése már nem árul el annyi tudományt. Egyszer Achva és Rechovoth között inspiciáltam, amikor belém ütközött egy arab cigány, kezében főző primus, lábán női selyem harisnya. „Mi ez?” — kértem tőle. „Ajándék a feleségemnek — feleli. — A városban vettem.” Rögtön tisztában voltam a helyzettel. Beinvitáltam egy kis körsétára. Néhány perc múlva jött egy aszszony, aki az ellopott primust és harisnyát kereste. Az arab így védekezett a bíróságnál: Szegény ember vagyok, az Omár mecsetben háltam, reggel hazaindultam falumba, hideg volt, föl akartam melegedni egy cigarettá füstjénél, de nem volt gyufám, hogy rágyujthassak, egyszerre csak látom, hogy zsidó konyha előtt állok, gondoltam, a zsidó konyhában biztosan lesz gyufa, félretoltam a zárat és benyitottam, csakuígyan volt ott gyufa, ekkor megláttam a főző primust, gondoltam, ez is melegít, hát magamhoz vettem, aztán láttam ott egy pár harisnyát, gondoltam az is melegítheti a lábamat, hát felvettem; gondolja meg bíró uram, milyen hideg volt akkor reggel! Az volt a szándékom, hogy majd kissé megmelegszen, aztán mindent visszaadok és ekkor jött ez az effendi — ujjával reám mutatott — és elfogott. Persze ez az effendi nem tudhatta, mi van az én szívem rejtekében...

Ilyen vádlottal aztán nehéz boldogulni. A falusi arabok 90 százaléka teljesen analfabéta, se írni, se olvasni, sem számolni nem tud. Az arab fellachok kihallgatása általában a legkomikusabb jelenetekkel tarkállik. Chaszán Ibn Kozem meg-

jelenik irodámban dagadt fejjel, véres homlokkal. Kalil Ahmed és felesége Fatmah és két fia, Ahmed és Muhamed véresre verték minden ok nélkül. „Mi a neved és hány éves vagy?” — kértem. — „Nevem Chaszán Ibn Kozem, uram, Allah tegye hosszúvá éveidet és az én éveimet, ird uram, ahogy tetszik: harminc, negyven, ötven, mit tudom én?” — „És mi a panaszod?” — „Uram, bíró uram, én a szegény fellach eladtam szomszédomnak, Kalil Ahmednek egy bárányt, távol legyen tőled, két medzsidiáért, lefizetett nekem ez a szomszédom készpénzben egy és fél medzsidiát és még egy fél medzsidiát ma kellett volna fizetnie, mikor elmentem a fél medzsidiámért, rámtámadt ő és felesége és két fia és szándalokkal — távol legyen tőled — vertek-ütöttek. A te szolgád

Wachtel: Részlet Tel-Avivból

szegény ember és ki pörölheti a poromet, hacsak nem Allah és te. Könyörögtem a gonoszoknak, elengedem az adósságot, csak hagyjanak, de ők tovább vertek-ütöttek irgalom nélkül.” Megkértem a megjelent vádlott nevét és korát. „Nevem Kalil Ahmed — feleli — érted uram? Mikor még kicsiny voltam, apám nem mondotta meg nekem, hány éves vagyok, amióta ismerem magam, így vagyok, az emberek azt mondják, hogy negyvenöt vagy ötven éves vagyok, én nem tudom, így ismerem magam már husz év óta.” — „Miért verted meg Chaszán Ibn Kozemet?” — „Hazugság, uram. A hazugságot és a tagadást nem teremtette más, mint ő és a Sátán.” — Előveszem az aszszonyt. „Én, uram? a nevem Fatma, Muhmed lánya, hány éves vagyok? Talán huszonöt, több nem.” — „Mi történt urad s Chaszán között?” —

Nem láttam, nem néztem, trágyát raktam a tűzre és lepényt sütöttem, nem láttam, nem tudok semmit." — Ki az öregebb két fiad közül, Ahmed vagy Muhmed? — „Ahmed az öregebb, huszonhétszer érte az őszt." Előszólítom. — „Nevem Ahmed ibn Chalil Ahmed, hány éves vagyok? ird: harminc, így mondotta anyám." — „Miért vertétek meg Chaszánt?" — „Én, fenséges bíró uram, én legeltettem a juhnváját, nem ütöttem, nem láttam." Én Muhmedhez: — „És ha bebizonyítom, hogy te is ütötted?" — „Én? Akkor változzak át azonnal kutyává és érdemeljek negyven szándálutést, hogyha hazugságot beszélek. Nem volna szégyen az én bajuszomra, uram?" A végén kibékültek és a legjobb barátságban mentek haza együtt.

Vannak aztán kevésbé kedélyes esetek is. Rablás, gyilkosság, gyújtogatás, vérbosszú. Sokszor bibliai jelenetek játszódhatnak le a rendőrség előtt. Két feleség harca, amikor a meddő megmérgezi a másíknak gyermekét, nehogy azt jobban szeresse a férje, vagy a virtusszámba menő leányrablás, bosszú és kibékülés egészen úgy, ahogy az a Bírák könyvében olvasható. És esetek, milyenek Európában egyáltalában nem fordulhatnak elő. Az araboknál, de még a yemeni, aleppoi és kaldeai zsidóknál is, épp úgy mint a Biblia korában, ma is *a leány apja nem ad, hanem kap hozományt a vőlegénytől*. A gazdag apa ékszereket vesz érte menyasszonyleányának, a szegény apa pedig egyszerűen magának tartja meg a pénzt. A férfi nem látja a menyasszonyát, csak a lakodalom előtt, ahogy Ábrahám sem látta előbb Sárát. Valamilyik női rokon ítélete alapján történik a döntés a megkérésről és a hozomány nagyságáról egyaránt. Egy furfangos arabnak híres szép leánya volt, akire négy kérőtől vett föl dús hozományt, aztán meg akart szökni, de lefűleltük és hat hónapot kapott.

— A zsidók kiriminalitásáról szeretnék még valamit hallani — szakítom félbe.

— Súlyos eset itt is előfordul, ha esztendők alatt csak egyszer is. 1921-ben egy yemenita kiment Amerikába; mikor visszajött Jeruzsálembe, megtudta, hogy felesége hűtlen lett hozzá. A rabbiság kimondotta a válást, de az asszony csak nagy összeg ellenében akarta a válólevelet elfogadni. A yemenita feldühödött, hazarohant, felgyújtott mindent, aztán a felesége rokonaihoz futott, ott leöntötte magát naftával, magára gyújtotta és elégett, mint egy ősi tűzáldozat.

De hogy derüesebb esetet is elmondjak, egyszer Kol-Nidre estéjén egy fellach jomkipuri fehér ruhát és talliszt öltött, hogy a zsidó negyvedben szabadon járhasson és lophasson. Ki a leg-gazdagabb? — gondolta — ha náluk a sejkh, a zsidóknál a rabbi. Belopózott a lakásába, kinyitotta a szekrényt, az egyik fiókban írott talmudmagyarázatok voltak, a másikban néhány font, a rabbi talmudmagyarázataihoz nem nyúlt hozzá.

de a fontokat elvite. Egy asszony meglátta, tolvajt kiáltott, de a tolvaj elmenekült.

— Jom-kipur este felkeresett hivatalomban a rabbi és kért, ne indítsak kutatótást az ügyben. „Jom-kipur volt ma, a bűnbocsátásnak napja, mikor kegyelmet kértünk égi Atyántól, én megbocsátottam a tolvajnak, hagyd nála, kérlek, amit elvitt . . ."

A fellach azonban belejött a lopásgyakorlatba és más esetből mégis csak hurokra került.

Ön zsidó kriminalitásról akar hallani és nem fellachéről. No igen. Egy téli este, mikor a Talmud-Tóra-gyerekek nagy zsvajjal hagyják el az iskolát, hogy az utcán minél előbb rágyujtsanak a tiltott cigarettára, Jenkele észreveszi, hogy ellopták a cigarettáját. Szomszédját, a kis Iciklt gyanúsítja, összevesznek, hajbakapnak és pár pillanat múlva mind a ketten a sárban hevernek és mellettük a bepiszkított Talmud-foliánsok. De a gyerekek is tudják, hogy Mea Shearimban van rendőrség, odasietnek tehát, mögöttük egy egész gyereksereggel, két pártra oszolva. Nekem kellett meghozni az ítéletet:

— Mindenekelőtt tisztítsátok meg gyerekek a szent Talmudokat a sártól, amit reájuk freccsentettek, aztán nem fogtok elmenni innen addig — amíg meg nem mossátok egymást . . .

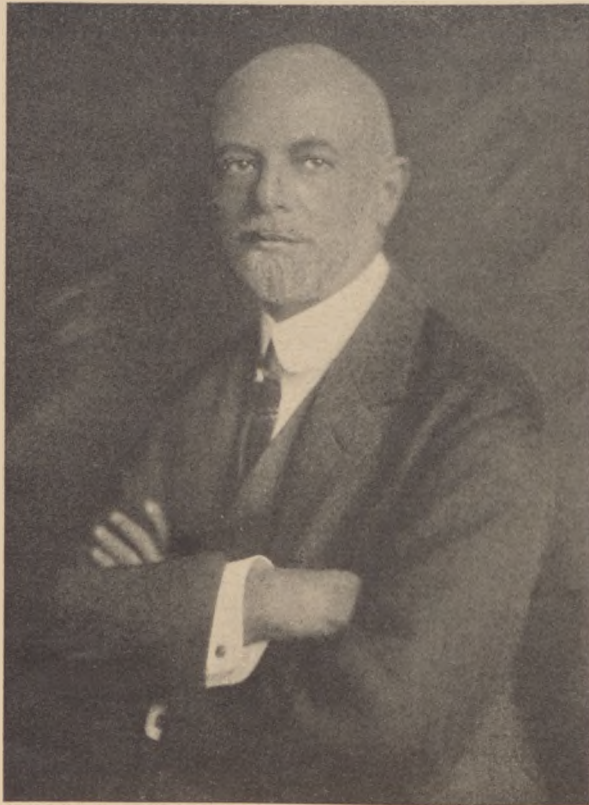
De hogy nagyobb gyerekekről és kissé komolyabb esetekről beszéljek, itt vannak, illetve itt voltak a *Mopszok*. Tudja ön, mit jelent a *Mopsz*? מופס „Miflegeth Poalim Szocialisztim", Szocialista munkások pártja. De nem szocialisták voltak, hanem kommunisták, az orosz szovjet küldte ide, mint mindenfelé Európába is, kíséreltetni és ismert minta szerint a munkások szervezetét megbontani. Először Mopsze מפסע volt a neve és az utolsó betű מעבר-*et* jelentett, zsidót, de aztán elhatározták, hogy eltörlik a zsidó kezdőbetűt, mert ők nem ismernek különbséget zsidó és nem zsidó között. Nekik a fellach épp úgy testvérük, mint a zsidó. 1921-ben tűntek föl először, de észrevettük őket és szabadjegyet kaptak haza Oroszországba, hogy többé vissza ne jöjjenek. De egy év múlva szakállt növesztve és új neveket felvéve ismét megjelentek a láthatáron. Egyszer éjjel jelentették nekem, hogy négy fiatalember vörös plakátokat ragasztott ki Mea Shearim falaira, gyalázkodnak a kormány ellen, szidják a munkásszervezetet és a fellach elvtársakkal való közös harcra tüzelnek a kapitalizmus ellen. A ragasztó folyadék földrehullott cseppjei után haladva kinyomoztam a „Mopsz" lakását, elfogtam és bezártam az ideiglenes fogdába, az ott levő tizenöt fellach fogoly közé. Mikor néhány nap múlva inspiciáltam, az ifjú kommunista sirva könyörgött, ne hagyjam ott, nem bírja ki a fellachok beszédjét és büzését.

— De hiszen a proklamációd szerint ezek a te testvéreid és elvtársaid, hiszen velük akarsz harcra szövetkezni!

Még két hónapig ott hagytuk a Mopszot „elv-társai” között, aztán garanciák ellenében, hogy soha többé Palesztinába vissza nem tér, áttettük a tengeren túlra.

— De tessék átlapozgatni a könyvemet, talál benne még sok érdekeset . . .

Egy rendőr közeledik fegyelmezett hivatalos léptekkel. Bizonyára valami jelenteni valója van. Tídhár meleg kézszorítással búcsút vesz tőlem. Aztán szalutálva fogadja az érkező rendőr köszöntését. „Salóm! Salóm!” És héberül folyik a jelentés és az utasítás. És én is szinte úgy járok, mint Klausner, akinek könnyel teltek meg a szemei . . . Milyen csodálatosan is hangzik, mikor Élijáhu hegyén, itt a Karmelen, két rendőr így köszönti egymást: Salóm! Salóm! Béke! Béke!...

Dr. Alapy Henrik

DR. ALAPY HENRIK PROFESSZOR A ZSIDÓ KÓRHÁZ IGAZGATÓJA. A lemondás folytán megüresedett zsidó kórházi igazgatói állást a Pesti Izr. Hitközség dr. Alapy Henrik egyetemi rk. tanárral, a kórház világhírű sebészfőorvosával töltötte be. Alapy professzor hatalmas adminisztratív tudásával és energiájával megtartja és fokozza azt a régi fényt, melyre a zsidóság büszke önérzettel tekinthet. Tudvalévő, hogy a híres zsidó kórház mindenkor úgy tudományos, mint adminisztratív tekintetben az egész világ orvosi intézményei között az első helyet foglalta el. Meleg szeretettel üdvözlöljük Alapy professzort a díszes átlásában.

TOLLHEGYRŐL

HARC A ZSIDÓ SZINPADI SZERZŐK KÖRÜL PÁRISBAN.

Pierre Drison a „Comedia” szerkesztője érdekes cikket írt lapjába a zsidó francia szinpadi szerzőkről. A „Comedia” nivós, komoly művészeti lap és annál inkább meglepetést keltett az említett cikk erősen egyoldalú antiszemita beállítása. Pierre Drison megvádolja az összes franciaországi zsidó színműírókat, hogy monopolizálják a francia szinpadot és témáiknak durva erotikumával és forradalmi irányzatukkal teljesen megrontották a francia publikum esztétikai ízlését. Ez a cikk nagy polémiát eredményezett a francia sajtóban. Érdekes, hogy még Herriot radikális újságja az „Aire Nouvelle” is állást foglal ebben a kérdésben, René Visnér, a cikk írója kifejti, hogy a „Comedia” cikke inkább az antiszemita „Action Française”-be illik, mint egy pártatlan művészi folyóiratba. Különben is azok közül az írók közül, akiket a „Comedia” említ, tulajdonképpen alig négy aki zsidónak számíthat, aki zsidó származását vallja és vállalja. Ezek: Henri Bernstein, az „Israel” ismert szerzője, Orne, aki érdekes tárgyat merített a román-zsidó életből, Henri Marks és Edmond Fleg, aki egy zsidó anthológiát állított össze, amelyben a zsidó irodalom legjobb darabjainak a fordítását adja a Biblián kezdve egészen a legmodernebbekig. A többiek kikezreztelkedettek, vagy „derék antiszemiták”, akik erősen tagadják, hogy zsidóktól származnak.

Egyébként René Visnér azon a véleményen van, hogy a durva erotikum és forradalmi irányzat tekintetében a zsidó szerzők „ártatlan báránycák” a franciákhoz képest, akik a francia szinpadot a szellemi termékek egy bizonyos fajtájával ellátják. A zsidók bátran tanulhatják a franciáktól a cinizmust és a szemérmertlenséget. Ugyanezt mondhatjuk a forradalmi irányzatról. A zsidók szándékosan kerülnek drámáikban a szociális nézőpontokat. Inkább szerelemről beszélnek. Ezzel szemben néhány francia drámaíró a legszélsőségesebb ideákat hangoztatja műveiben.

A „Comedia” antiszemita szemrehányásaira adott választát René Visnér ezzel fejezi be: „A zsidók pénzemberek voltak, iparosok és kereskedők. „Pfüj! csak a pénzt szeretik” — hangzott mindenfelé. Aztán katonai és hivatalnoki pályára mentek, mire a Dreyfus-ügygel tállták fel és kizárták őket a hadseregből. Most elég merészek ahhoz, hogy az irodalommal foglalkoznak. Tehát minden eszközzel ki akarják ragadni a tollat a kezükből. Holnap talán a zsidó festők, szobrászok ellen szóló cikkeket látnak napvilágot. Valóban a zsidók sokat elbírnak.”

KIK INFORMÁLJAK MA A VILÁGSAJTÓT?

„Első sorban Herzl Tivadar” — mondotta a fajvédő Eckhardt Tibor. — „Meghalt!” — kiáltották feléje. „Aztán Nordau Miksa” — folytatta Eckhardt. — „Az is meghalt.” — Ilyen jól és alaposan van informálva a volt sajtófőnök a világsajtó jelenlegi informátorairól. De szégyenszemre be kell vallanunk, hogy a fajvédő Eckhardt sincsen rosszabbul informálva, mint a mi izraelita felekezeti vezérférfiaink, akik szintén nem tudnak többet Herzl és Nordau működéséről és mégis tele szájjal beszélnek róluk és mentik velük szemben a hazát, épp úgy mint a fajvédő Eckhardt.

Schwartz Dávidné

A varannói új templom homlokzata

Schwartz Dávid

HOGYAN ÉPÜL FÖL EGY TEMPLOM

Érdekes és lélekemelő példája ennek a varannói új zsinagóga fölépülése. A régi templom tűz áldozata lett és *Schwartz Dávidné*, a községnek jótékonyaságáról ismert nemes matrónája fájó szívvel értesítette Amerikában élő fiát, hogy az Isten háza, hová annyi évtizedig imádkozni járt, leégett. Válaszul sürgöny érkezett Jonstonból a Miksa fiutól, hogy a zsinagógát saját költségén felépítteti. Mikor nemsokára szülői látogatására Varannóra érkezett, azonnal hozzáfogott fogadalma megvalósításához. Mindent a legszebb kivitelben, a legművészebb tervek szerint készíttetett, nem törődve azzal, hogy a költségek már megközelítették a mi valutánkban a *négy milliárdot*. És amellett került a hálát, elhárított minden ünneplést.

Az öreg szülők még örömben megélték az új zsinagóga avatását és mintha csak erre vártak volna, nemsokára elköltöztek az öröklét világába. *Schwartz Dávid* azonban halála előtt még arra kérte fiait,

hogy ha már Istennek emeltek házat, építsenek hajlékot a szegényeknek is. Ezt vállalta *Izidor* és *Hugó* fia, a hitközség érdemdús elnökei, akik egy Szeretetházat alapítottak és nemes testvéri versenyben ugyanakkor modernül felszerelt rituális fürdő építésével segítették a hitközséget.

Varannón, de az egész vármegyében is sokat beszélnek mostanában a szülei tiszteletére templomot építő *Schwartz Miksáról*, aki tizenhárom éves korában került ki Amerikába, ahol tekintélyes pozícióra tett szert, de egy pillanatig sem feledkezett meg azokról, kiknek áldásával indult el sikereinek útjára. Nemrég Palesztinában volt, ahol szintén gondoskodott nevüknek méltó megörökítéséről. És ebben is szülei szellemében járt el, mert a Talmud Tóra és a Szentföld céljaira tett szép alapítványokkal fejezte be humánus és vallásos életét.

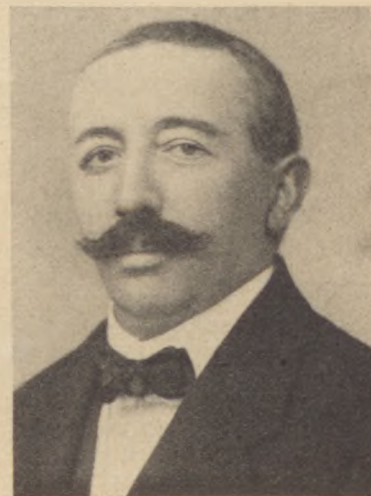
Fodor Dezső.

Schwartz Hugó

Schwartz Miksa

Schwartz Izidor

KRÓNIKA- ÉS-ÖZEMLE

A Mult és Jövő márciusi kulturesztje

— Bámulatos az Önök közönségének ragaszkodása — jegyezte meg Bugovics főtanácsos, a Zene-művészeti Főiskola adminisztratív igazgatója. — Az idei legjobb koncertek világhírű közreműködők dacára, csak mérsékelt érdeklődést váltottak ki, míg a Mult és Jövő művészgárdájának programja még ma is túltömött nézőteret vonzott. És valóban a közönség ragaszkodása és lelkesedése az, amit ennek a hatalmas kultúrprogramnak és úttörő munkának legkedvesebb eredményeként regisztrálunk.

Morris Rosenfeld scenírozott műhelyverseit igyekeztünk középpontjába állítani az estnek és ezen törekvésünket teljes siker koronázta. A scenírozott versciklus fokozott fényt nyert és hatással kibontakozott a már lepergett műsorszámok fokozta hangulatban. Már külsőségeiben meglepően hatott e jelenet a Zene-akadémián újszerű sülyesztő felemelkedéssel, midőn a sötét háttérben feltűntek a varrógépek és vasalók. A közönség látható érdeklődéssel figyelt a Fehér Arthur elgondolásában kiképzett dobogóra és jelenetre, mely újszerű színpadi kísérlete volt a színpad és dobogó közötti átmenetnek. Fehér Arthur előadásában életet nyertek Morris Rosenfeld műhelylátásai. Fehér Arthur játékán a szürke és monoton gépzümmögés és munkavilága fölé egy nagy szavalóművész határtalan tehetsége borított csillogó palástot. Alpár Gitta éneke már a jelenetben is Morris Rosenfeld elképzelésében verőfény és élet diadala. Alpár Gitta a Mult és Jövő dobogójáról pattant a világhírbe és láthatólag jól érezte magát első elismerői előtt. Kanári énekét, héber áriáit és Patai-Alpár dalát szünni nem akaró tapsokkal fogadták.

Kádár Anna feltűnő kvalitásokat igazolt az általa előadott bevezetővel, mit Pásztor Árpád kongeniálisan írt. Dr. Győry Pál és Békessy József Kelen Hugó zenésítette Rosenfeld-verseket énekeltek nagy művészzel, Kiss Arnold és Pásztor fordításában.

Bóth Klári az est másik részének kiemelkedő száma volt. A közönség egyáltalán nem igyekezett

visszafojtani azon véleményét, hogy Bóth Klárinak előadóművészet a hivatása. Sebes Árpád a harctéren egyik lábát elvesztett súlyos tehetségű és elhivatott költő verseit szavalta lelkes ovációktól kísérve. Weisz Sándor főkántor, mint a zsidó oratóriumi művészet reprezentánsa mutatkozott be, igazolva azt, hogy első templomainkban van helye. Egyik legszebb része volt estünknek Kármán Gizinek, a Városi Színház művésznőjének éneke. Komoly értéket jelent Neuwell Klári, ki nagysikerű német turnéjáról tért vissza. Előkelő zongoraművészeink sorába tartozik és játékát élvezve igazoltnak látjuk rangját. K Sztár Kornélia opera-énekesnő egy-egy Patai- és Sebes-verset énekelt Kelen Hugó kísérelő zenéjével. Nagy sikere volt. Akom Lajos kivételes művészzel látta el a zongorakiséretet.

A BUDAI HATÁROZAT. Az ország egyik legnagyobb, tekintélyben is első, vezetésre hivatott zsidó hitközsége, a budai — mely eddig is mindig felülemelkedett a „kilepolitika“ senyvedt gettó-mentalitásán, legutóbb megtartott közgyűlésén egyhangú határozattal kimondotta, hogy erkölcsi kötelezettségének tartja a palesztinai építő munka támogatását, erre nagyobb összeget vett fel költségvetésébe és egyben megbízta a hitközség elnökségét, hogy egy országos Pro Palesztina bizottság megalakítására a kezdeményező lépéseket tegye meg. A budai hitközség határozatának két olyan momentuma van, amelynek leszögezése minden oldalról helyesen és igaz zsidó együttérzéssel annak az egységnek megteremtésére hivatott, melyet az utóbbi idők során annyi kicsinyes, törpe szándékkal igyekeztek kikezdeni a legkülönbözőbb oldalokról. Az egyik momentum annak leszögezése, hogy a Palesztina munka felette áll minden politikumon: a világon szétosztott zsidóság egyetemes célkitűzése ez, világgtörténelmi feladat, mely a zsidóság nagy problémáját az emberi haladás egyenes irányában igyekszik megoldani, amikor egyfelől felépíti a „zsidó nemzeti otthon“, másfelől ujjaélesztette a héber nyelvet, újra eleven valósággá tette az ötezer esztendő héber kultúráját. Ennek a feladatnak nem lehetnek politikai és ezen belül pártszempontjai. Résztvehet benne és részt kell vennie benne annak a zsidóságnak is, mely a maga asszimilációjában látja a zsidó kérdés galut-megoldását, mint ahogyan nem tekintheti a maga monopoliumának az a cionista felfogás sem, amely éppen a legutóbb megtartott bécsi világkongresszusán mondotta ki az egyetemes Palesztina munkát képviselő Jewish Agency megalakításának parancsoló szükségességét.

Az Ön fogai még egészségesek,

de ha nem ápolja rendszeresen száját és fogait, csakhamar mutatkozni fognak a különböző betegségek jelei, melyek kinos órákat fognak Önnek okozni. Előzze meg ezt! Nem kell hozzá egyéb, csak egy pohár meleg víz s néhány csepp Odol. Öblítse ki ezzel alaposan a száját, azután dörzsölje meg a fogait jól fogkefével — legcélszerűbben minden étkezés után: ez a legjobb és legolcsóbb módja a száj és a fogak ápolásának, mert az Odol gazdaságosabb, mint bármely fogkrém vagy fogpor. Az Odol kulturfogalom. Az Odol az egész világé!

A SZENTFÖLDI TARSASÜTAZAS május 3-án indul, hogy a társaság a Sovuosz-ünnepet Jeruzsálemben tölthesse. A négy hétig tartó út összes költségei elátással, autótúrákkal stb. első osztályon 55 font, második osztályon 42 font, harmadik osztályon 25 font. Jelentkezés a Mult és Jövő budapesti szerkesztőségénél, VI., Révay-utca 14.

AZ ÉPÜLŐ ZSIDÓKÓRHÁZ NYIREGYHAZÁN. 1918 április havában vetette fel dr. Bernstein Béla főrabbi a zsidókórház tervét Peszachi beszédében és a terv lelkes fogadtatásra talált, nemcsak Nyiregyháza, de egész Szabolcsmegye zsidóságánál. A nyár folyamán biztosították a hittestvérek azt az összeget, melyből akkor a kórház felépülhetett volna. Mikorra azonban kivitelre került volna a terv, bekövetkezett a háború szomorú vége, az azt kísérő még szomorúbb események, melyek lehetetlenné tették a kórházépítés megkezdését. Évekig pihent a szép terv, közben valóban fejedelmi alapítványt kapott a kórház, néhai Burger István nagyjelentőségű hagyományával jött segítségére. De még mindig nem volt alkalmas az idő a kivitelre, mígnem 1925 júniusban megkapta a kórház intézőbizottsága Nyiregyháza város adományát, 3 hold területet a város keleti szélén és csakhamar megkezdhetette az építkezést a rendkívül sikerült terv szerint, melyet Sarkadi Adolf nv. főfelügyelő készített és Korb Flóris, a nagyhirű klinikaépítő irodája dolgozott át. A tél beállta előtt a terv alá került az impozáns épület, mely 1600 millió koronát emésztett fel. Most azonban megakadt egy időre az építkezés folytatása, mert a végtelenül súlyos gazdasági helyzet lehetetlenné teszi, hogy az adakozás oly mértékben jöjjön segítségére, amint az szükséges. Az elmúlt nyáron ugyan valóban ritka szép hagyományt kapott újból a kórház, néhai Gyula-házi Artúr 400 hold földjét végrendeletileg a kórház fenntartási alapjára hagyta, ez az örökség azonban csak idővel lesz esedékes és nem szolgálhatja az építkezést. Mindazonáltal remélhető, hogy a hagyományos zsidó szív nem tagadja meg magát és úgy mint eddig nem csak Szabolcsmegye, de a körülötte levő megyék zsidósága is lelkesen, áldozatkészen állott a nemes és szent ügy szolgálatába, úgy rövidesen, a viszonyok némi javulásával lehetővé teszi, hogy az épülő zsidókórház berendezve, nagy és fontos hivatásának átadható legyen.

DR. KLEIN SAMUEL, a jeruzsálemi egyetem nagyhirű professzora a napokban meglátogatta a Mult és Jövő szerkesztőségét. A rendkívül érdekes adatokra, melyeket a héber egyetem újabb nagyarányú fejlődéséről elmondott, legközelebb visszatérünk.

A „REMÉNY” ZSIDÓ GYERMEKLAP legújabb száma szép tartalommal és gyönyörű képekkel jelent meg. A Remény nevel, oktat, szórakoztat. A Remény díja félévre 60.000 korona. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest IV., Magyar-utca 3. Mutatványszám.

KISS ARNOLD ELŐADÓ-TURNEJA. Illusztris munkatársunk Kassa, Rozsnyó, Dobsina és Eperjes zsidóságának meghívására előadást tart említett városokban a zsidó kultúra jelentőségéről. Kiss Arnold előadásaira, melyeket nagy érdeklődéssel kísérik, legközelebb visszatérünk.

Minden eredményes szellemi és testi munkának, egyáltalában minden sikernek előfeltétele a testi jólét. A kemény borsarkon testünk minden lépésnél rázkódik és ezáltal kinozzuk testünket. Viseljen tehát Pálma kaucsuk-sarkot és talpat és Ön sosem fog többé a rugalmas járás jótéteményeiről lemondani. A Pálma kaucsuksarok háromszor tartósabb a bőrnél és jóval olcsóbb.

TENGERI UTAZÁSOK

A COSULICH LINE

STELLA D'ITALIA

LUXUSGÖZÖSÉN

Triestből Dalmácia, Görögország, Törökország, Palesztina, Afrika, Sicília, Spanyolországba

Május 1-ig október 31-ig

Hetenkénti postajáratok Palesztina - Egyiptomba

Elsőrangú rituális ellátás — Felvilágosítás és prospektus

Cosulich Triesti Tengerhajózási Társaság

Budapest, VII. Thököly ut 2 szám - Telefon József 14-13

„BILANZ” könyvelési és revizori iroda

pengőmérlegek, könyvvizitók, könyvelési hátralékok feldolgozását vállalja. Órákonyvelés Telefon: J. 133-47. Budapest, VIII., Baross ucca 47. sz.

Varrógépek és kerékpárok részletfizetésre 5 évi jótállással, legolcsóbban beszerezhetők. Javításokért elküldök.

Weisz Béla, VIII. Baross ucca 69

A PESTI IZR. HITK. ALAPITV. LEÁNYGIMNAZIUMA JÓBARATAINAK EGYESÜLETE óriási érdeklődés mellett tartotta ezévi közgyűlését. Az egyesület agilis és népszerű titkára, Erdős József titkári jelentésében beszámolt arról a magasztos munkáról, melyet az egyesület végzett: ifjúsági és tanári könyvtárt állított fel, felszerelte a fizikai szertárt, rádiót, írógépeket vásárolt, szegénysorsú növendékeket látott el ruházattal és tankönyvekkel. Meleg szavakban méltatta Vészi Józsefné th. elnök és Wirth Kálmán igazgató áldást-hozó munkáját. Egyhangú lelkesedéssel választották meg az új tisztikart: Vészi Józsefné, Glücksthal Samuné, Kaszab Aladárné, Goldberger Leoné, dr. Patai Józsefné, Glasner Edéné, Kovács Ignácné, Milkó Ferencné, dr. Geréb József és Kohlbach alezredes személyében. Dukesz D. Arnold ügyvezető elnök zárószavaival bejelentette, hogy ezidén fokozottabb mérvben fejleszti az Egyesület nemes munkáját.

HALALOZÁS. Dr. Pap Ignácné, a nagynevű újvidéki ny. főrabbi neje, február 16-án elhunyt. A nemes matróna halálát négy fia, dr. Pap Dezső, dr. Pap Sándor, dr. Pap Béla és Pap Károly, két leánya és kiterjedt család gyászolja.

Dr. Fischer Lajos, fővárosi orvos, aki minden zsidó ügynek buzgó harcosa volt, hirtelen elhunyt. Halála általános részvétet keltett. Alig néhány nappal előbb gyönyörködött leányának, Kádár Anna színművésznőnek nagy sikerében a Mult és Jövő kultúr-estjén.

HUSVÉTI TEJ. A beálló Peszach-ünnepek alkalmából a Budapesti Központi Tejcsarnok és a Budapesti Általános Tejcsarnok összes fióküzleteiben és elárúsító helyein a budapesti Rabbínatus engedélye és ellenőrzése mellett *husvétí פסח שיר* palacktejet árusít. A husvétí palacktej „Husvétí tej פסח שיר” a budapesti Rabbínatus felügyelete alatt feliratu zárólemezzel van ellátva. Ajánlatos fenti fióküzletekben a husvétí tejszükségletet már most előjegyeztetni.

IGAZGATÓI JUBILEUM. Felkérjük Biro Márk nagyváradi orth. izr. polg. iskolai igazgató volt tanítványait, hogy az igazgató 25 éves jubileuma alkalmával pontos címüket alulírottal tudatni szíveskedjenek. Fredländer Sándor, Nagyvárad—Oradea Mare, Banca Marmarosch Blank.

Női, férfi,
gyermek-
és bábé-

fehérneműek

Székely Jenő-nél, IV. Kammermayer Károly-
ucca 2. Szervitálér sarok.

Vidékre kívánatra árjegyzéket bérmentve küldök.

Waldheim-féle

SOVÁNYÍTÓ TEA

Életmód megváltoztatása nélkül

állandó súlycsökkenés

Egy nagy doboz ára 50.000 korona

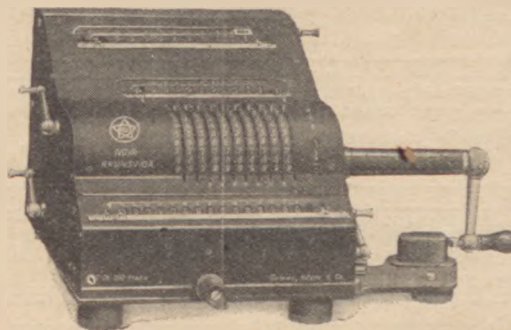
Kapható minden gyógyszerésztárban

Főraktár Szent Péter Gyógyszerészeti Laborató-
rium, Budapest, VI. kerület, Felsőerdősor 48. szám

AZ ÁRUMINTAVASÁR bizonyára egyik legfor-
galmasabb része lesz az Elektrolux ezelőtti Turbátor
társaság Göteborg villamos porszívógépek magyar-
országi vezérképvisellete: Balázs Arthur cég IV., Kristóf-
tér 2. I. Telefon T. 109—87 és L. 912—91. pavillonja.
A cég kiállítja és a helyszínen működésben bemutatja
az egész világon használt és közkedveltségnek örvendő
villamos porszívógépeit, tudvalevőleg felülmúlhatatlanok és más gyártmányokkal szemben többek között
hallatlan előnyeik vannak, mert porgyűjtőjük a gép bel-
sejében van és használatban nem gátló a kívül lebegő,
könnyen sérülő porzacskó, mert legnagyobb teljesít-
ményű, legkisebb áramfogyasztással, sima és legömbö-
lyített fémszívószája a szőnyegen és párnázott bútoron
nem rongál, mert súlya jelentéktelen. Olvasóinknak be-
mutatásra a vállalat készséggel küldi a lakásba a villa-
mos porszívógépet, melyek ma már minden háztartás-
ban nélkülözhetetlenek.

Nova Brunsviga tökéletes számológép

GYÁRI LERAKAT:

BIRÓ ÉS ECKSTEIN

SZAKÜZLETE

BUDAPEST, VI. VÖRÖSMARTY TÉR 3

TELEFON 46—25, 126—06

ALAPÍTÁTOTY 1858

KERTÉSZ
KÁROLY M.T.

CHARLES
POUDER SAPTAN PARFUM

KÖLNIVIZ
FÖRÁKTAR

OPTIMA

Kertész

KÁROLY M.T.

BUDAPEST, IV., BÉCSI UTCA 2.

LEGJOBB KÖLNIVIZ

TELEFON 133-17

KIVÁLÓ PIPERECIKKEK
NAGY RAKTÁRA

של פסח Husvéti árut

ismét készít ez évben az ismert kitünő minőségben, szigorúan rituális előírás szerint

Schreiber Simon

az egri főrabbi főtisztelendő ur felügyelete alatt a

**Franck Henrik
Fiai** R. T.

Levelezési cím:

Budapest VI,

Nagy János-utca 1.

Telefon: 129-19

Főpostafiók: 216.

כשר של פסח VÉNUS-ÉTELZSIR

kiváló minőségben, mely Snyders Bernát győri orth. főrabbi felügyelete alatt készült, megrendelhető:

**OLAJMŰVEK R. T.
KOHN ADOLF és TÁRSA**

cégnél Győr-Budapest, (V. Báthory ucca 5), ahol כשר VÉNUS-ÉTELZSIR egész éven át kapható

Rézagy 1,200.000 K Összecsukó ágy 280.000 K
Sodronybetét 220 000 K

Gyermekágyak, vasbutorok, mosdók, afrikamatracok olcsón

Somogyi és Társa Budapest, VII., Kolló-ucca 1.
Javításokat vállalunk. Szombat és ünnepnap zárva.

SZIDI a Kattler Bernát cég volt üzletvezetője
IV. Városház-u 14
Nőikalap-üzlet nagyban és kicsinyben
Dús választék gyászkalapokban

Beck Gyula | **Harisnya!**
Budapest, VII.
Erzsébet körút 32
Szemben a Royal orfeummal

Ke z t y ü!
dus választékban!

Vasbutor, rézbutor, sodrony-
ágybetétek, gyermekkocsi,
matracok legolcsóbb gyári áron

Klein Gyula és Társa
vasbutorgyárában. Telefon: J. 69-52 és 131-98

Dob utca 58. (Erzsébet-körút
mellett) Vidékieknek csomagolás. Javításokat vállalunk

Legújabb divatu elegáns és egyszerűbb nőiruhát, kosztümöt, köpenyt készít és alakít elsőrendű munkával szolid áron

REISZ BERNHARDINE BUDAPEST, IV.,
JÓKAJ-TÉR 7.

Legmodernebb
gyógyintézet
sebészeti és bel-
beteg részére

Dr. PAJOR SANATORIUM BUDAPEST, VIII.
VAS UCCA 17. SZ.
Magánklinikai osztályán teljes ellátási díj napi 140.000 kor.

Idegbetegek, üdülők
gyógyhelye,
vizgyógyintézet,
nap- és légfürdők

Az eredeti
p á r i s i

CLARKS soványító fürdőszó

fogyaszt és megakadályozza az elhízást! Nem kell koplalni! Nem kell hashajtó! 4–12 kg. fogyás 6 hét alatt. Teljesen ártalmatlan, illatos és kellemes. 6 csomagot tartalmazó doboz 108 ezer korona, részletes utasítással

CLARKS PÁRISI SOVÁNYÍTÓ KREM

Egyes testrészek részleges lefogyasztására. Nagy tégely ára 75 ezer kor.

Kapható gyógytárban és drogériában

Ha nem kapná, forduljon a budapesti képviselőhöz:

Z S O L D O S

BUDAPEST, IV. VÁROSHÁZ UCCA 14
FÉLÉMELET

SZŐNYEGEK

Alapítva: 1890.

butorszövetek • matracsinvatok • pokrócok
kocsigyártó- és kárpitos-kellékek stb.

TELEFON: **NEUMAYER FÜLÖP R.-T.**
11–21. Budapest, V., Deák Ferenc-tér 1. szám

NEIGER נִיגֶר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.
POLGÁRI ÁRAK.

BUDAPEST, VI, TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

„HYGIEA“-gummifűzők

gummi-bokaszorítók és női egészségügyi cikkek
a legjobbak

„HYGIEA“ Budapest, IV., Eskü-út 6. szám

TAUBER ADOLF אדולף טאבר étterme

BUDAPEST, VII., ROMBACH UCCA 16.

Renoválva.

Menu rendszer. Elsőrangú étkezés, olcsó árak.

אדולף טאבר של פסח

C E R E S

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-,
csemege- és élelmiszer-üzletben kapható

HUTTER JÓZSEF szappan
OLAJIPAR gyár-
részvény-
társaság

BUDAPEST, VII. ERZSÉBET KÖRUT 6

Férfi ruhák

Frakk- és szmoking kölcsönzése

a legolcsóbban

WEINSTEIN ANTAL

Szombaton
zárván.

Budapest, VII., Kazinczy ucca 38.
(Dob-ucca sarok).

Ženoukúkereskedésimben
minden hárlhol megjelent
Ženoukú
kapható itb megrendelhető.
Žala Kör. Terék körut 2.

VÉTKEZIK,

ki nem a **BACK**-féle
kóser étteremben étkezik

Budapest, Hajós ucca 12.
az Opera mögött.
TELEFON: TEREZ 142-83.

orth.

כשר

STÜHMER-féle

csokoládé

orth.

כשר

A budapesti aut. orth. rabbinátus felügyelete alatt Kapható minden jobb fűszer-, csemege- és cukorka-üzletben. Vízonteladók az eredeti hechscher másolatát kapják. Gyár: Budapest, VIII., Szentkirályi ucca 8. szám.

KLEIN ÉS FIA

szappan és kozmetikai cikkek világhírűek

BUDAPEST, VII.,
DOB-UTCA 13.

Telefon: József 123-30.

HÜTTL TIVADAR

m. kir. udvari szállító

porcellán- és üveggéáros

dús választéku porcellán- és üvegraktárát

szíves figyelmébe ajánlja

Budapest, V., Dorottya ucca 14. szám

Tisztelettel kérjük nb. vevőinket, hogy a husvétii cocus

כשר של פסח

szappanra a megrendeléseket már most feladni szíveskedjenek, hogy a szállítást idejekorán teljesíthessük.

Hungaria Vegyészeti Gyár

Budapest, IX. Páva ucca 7. sz

SCHEINER ILONA

BUDAPEST, V., BÉCSI UCCA 8 SZ.

Telefon:

L. 057-20.

Női kézimunka és rajzműterem.

Mindennemü kézimunkaanyag nagy választékban.

Berlini Kozmetikai Intézet

Hajszálak eltávolítása véglegesen villannyal. Hámlasztó kura. A legeredményesebb szépségápolásért garátiók

HOFFMANN MARIAN

Budapest, VIII. József Körút 41. Tel. József. 49-5

"FEMINA" MARTON NÖVÉREK

MODELL-SZALONJA

BUDAPEST, IV., HARIS-BAZÁR 6.

Csillárok

selyemlámpaernyők,
drótvázák,
író-és dohányszekélyek
és Világítási

Rádió

készülékek
összes alkatrészei
a legnagyobb választék

Villany

körték
vasalók
fűzők stb.

R-T. Budapest, VII., Erzsébet-Körút 34. szám.

SIRKÓ

Lőwy-nél

Budán

Fő ucca 88

(saját ház)

Telefonszám 146-99

Leszállított árban!

POCK KÁROLY

VI. ANDRÁSSY UT 19, PETŐFI U. SAROK

MODERN PARÓKÁK, TRANSFORMÁCIÓK, BUBIFEJEK ÉS
MINDENFÉLE HAJMUNKÁK A LEGJOBB ÉS LEGDIVATO-
SABB KIVITELBEN JUTÁNYOS ÁRBAN KÉSZÜLNEK
SPECIÁLIS HAJFESTÉS

ספרים עבריים **Heber és magyar iskolakönyvek**

az ország összes iskolái részére is kaphatók.

Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER Könyvkereskedő, Laudon-u 2

HOTEL EUROPA SZALLODA

Budapest, VI., Nagymező-u 11, Andrassy út sarok

TELEFON: 170-48.

Szigorú családi otthon!

Gőzfűtés!

Szobák 35.000 K-tól feljebb! — Olcsó hónapos szobák!

Kereskedők otthona!

Hideg és melegvíz minden szobában.

DIVATSAPKA IPAR

BUDAPEST, VIII., AGGTELEKI-UTCA 7.

Legolcsóbb en-gros árak.

ALTMANNÉ nődivatterme

BUDAPEST, WESSELÉNYI UCCA 60, III. EM. (LIFT)

Telefonszám: József 9-95.

Modell után hozott anyagból készítek angol és francia toalettet.

SIRKÖVEK

TELEFON: J. 59-61.

מסד

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA-UTCA 7.

UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

Bárany Oszkár

textilárak gyártása és nagykereskedése
Budapest, V. Wekerle Sándor ucca 9
Szent István tér sarok - Telefon: 89-69, 92-18

Wien, I. Gölsdorf gasse 2 - Telefon 68-1-33

Ha kellemesen és jól akar borotválkozni, próbálja ki a legújabb világsgabadalmat,

a MEM DIAGONAL

ÖNBOROTVA KÉSZÜLÉKET,

melyhez minden Gilette rendszerű penge alkalmazható Kapható mindenütt

MEM vezérképviselő:

KANITZ IVÁN

IV. Gerlőczy ucca 11 - Telefon Lipót 969-04

HUSVÉTI חמץ חמץ חמץ

fűszerárak, szilva, burgonyaliszt, eceteszenca, csokoládé, paradicsom, lekvár, borok szilvrium stb. leg-
régibb és legmegbízhatóbb beszerzési forrása

SCHLANGER BERTALAN
BUDAPEST, VI. PAULAY EDE UCCA 15, TEL. 126-72

Eladás nagyban és kicsinyben

Megbízhatóságról referenciákat

a helyi orth. fő rabbi ur nyújt

Egész éven át és húsvétra is legfinomabb kóser vaj és sajtok

Speciális fűző- és haskötő- anyagok

Francia drill, broche, batist, se yembrokát, csipke, halsont, amerikai gummi-üzőanyagok és alkatrészek

Back Ferenc kez vők, kötazek és fűző-kellékek rak'ára
Budapest, IV. Sütő ucca 1. szám

WEITMANN

HÖLGYFODRÁSZ

MODERN SZÉPSÉGÁPOLÁS

Telefon:
118-71.

BUDAPEST, IV.
RÉGI POSTA-U. 11.

NEUMANN BENŐ

KÖNYVKERESKEDŐ

Budapest, VI. Király-utca 8.

Dús választéku raktár a zsidó
vallás keretébe tartozó szertar-
tási cikkekben.

Zsidó irányu könyvek nagy rak-
tára. Árjegyzék díjtalan.

Hoffmann חמץ חמץ חמץ étterme

Budapest, VI., Révay ucca 10.

Régi, jó elismert magyar polgári házikonyha
Mérsékelt árak, menürendszer, kiszolgálás házonkívül is.
Előfizetések elfogadtnak.

Lakodalmak és más ünnepélyekre külön terem.

Lakások és berendezések

teljes és tökéletes féregmentesítését

Ciján-gázokkal, vegyész-mérnökök felügyelete mellett

a legjobban eszközli a

Fischer Vacuum r. t.

Budapest, VII., Dob ucca 90, saját ház

Telefon: J. 10-72, J. 60-88.

TAUBES JENŐ

EZÜSTÁRUGYÁRA

TELEFON:

J. 71-49

BUDAPEST

IV., SZARKA-U. 4.

Szőnyegeg,

függönyök, terítők, paplanok
olcsó árusítása megkezdődött.

2X3 méteres ebédlőszőnyeg 350.000 korona

PAPLAN- ÉS SZŐNYEGÜZLET

Budapest, VII., Rákóczi-út 66.

KOMLÓSI

Féregirtás, takarítás, porszívás, üvegzet-tisztítás,
kefézés bérletrendszerben.

TAKARITÁSI VÁLLALAT

Budapest, V., Akadémia-ucca 7.

Nagy husvétii
vásár

Világedényáruház

Népszínház-utca 29

Nagy husvétii
vásár

Legdúsabb választék.

Legolcsóbb árak

GOOD YEAR CORD, „APART“ VI. Andrassy-út 37

Hg. Schaumburg-Lippe

udvari pince Villány

pezsgő

legrégibb évjáratok

palackbor

Budapest, V., Béla ucca 8.

Ifj. WEISS GYULA

TÜKÖR- ÉS TÁBLAÜVEG-
NAGYKERESKEDŐ

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

Gál zongoratermei

új és használt zongorák, piani-
nók, harmoniumok

olcsóbbak mint bárhol,
zongorák vétele, becserélése és
bérbeadása

Javítások és hangolások

VIII. Tisza Kálmán tér 29

Telefon József 41-40

BAUERNÉ
FÜZŐTERME

BUDAPEST, V.
HARMINCAD UCCA 4

Hellinger órák

a legjobbak

Hellinger Watch

15 rubinban járó Anker. reklámárban
K 880 000

Budapest, V., Nádor ucca 3. sz.
Telefon: Teréz 84-88.

Ha jól és olcsón akar öltözködni,
forduljon

GROSZ KIPÓT

angol szabóceghez

Budapest, V. Vadász ucca 15, I. em. 7

Telefon 107-73

Előnyös külföldi szövetbevásárlásaim folytán mó-
domban van rendkívül mérsékelt árban a legjob-
bat nyújtani. Közismerten előkelő ízlés

Szabászati és női kalapkészítő szalonom-
ban szabás-, varrás- és kalap-
mesterségben felelősség mellett kiképezek
Magánoktatáshoz szabászati tankönyvem

B.-né GEIGER ETEL

VIII. Tavaszmező ucca 10 Károly körút 10 alól át helyezve

SALON DE COIFFEUR „DORJAN“
NAGY ADORJÁN

BUDAPEST, ERZSÉBET KÖRUT 12, FÉLEM

Különleges vallási paróka, modern haj-
választék készítése. Különleges francia
bubi hajvágás és ugyanígyen kész val-
lási parókák

UNGÁR

Magyarország legrégebbi
SOFFŐRISKOLÁJA autovezetést lelkiismeretesen
kitanít. Prospektus levélbélyeg ellenében

UNGÁR, VIII. Tavaszmező ucca 8. szám

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

6084 Korvin Testvérek grafikai intézete Budapest.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Gallérokat,

frakkinget új eljárással

8 óra alatt is

kifogástalanul tisztít

„KIRÁLY”

GÖZMOSÓDA, KELMEFESTŐ ÉS VEGYTISZTÍTÓ

VII. Király ucca 15. VII. Dohány ucca 20.

V. Bálvány ucca 23. IV. Magyar ucca 6.

TELEFON: 191—33.

A vidék részére külön postaosztály.

Ugyanott a legkiválóbb vegytisztítás és kelmefestés.

Az új tisztítási eljárás folytán a gallérok háromszor annyi ideig tartják meg épségüket, mint eddig.

TEPLOMI ARANYHIMZÉSEKET, proches tórákőpenyt stb. készít művészi kivitelben

HERZ EMMA aranyhímző-műterme

Budapest, IV., Kossuth Lajos ucca 3. sz. I. emelet.

LACZKÓ JÁNOS cipésmester VI. Rózsa u. 51-53

Készít angol és francia cipőkülönlegességeket és angol lovaglósizmákat a legújabb divat szerint, jutányos árak mellett

GÁBOR ANDORNÉ ÉS TSA
NŐI KALAPTEREM

BUDAPEST

IV. PETÓFI SÁNDOR UCCA 9 (Pillvax köz)
TELEFON TERÉZ 115-05

EZÜST dísz tárgyak, evő-
eszközök, sport-
és versenydíjak

dús választékban
gyári árban

Schleifer ezüstárugyár
VII. Kazinczy u. 14 Telefon J. 135-28

Goldmann és Abelesz
harisnya-, kötött- és szövöttáru nagykereskedők

Budapest, V. Vilmos császár ut 14. szám
Andrássy uttal szemben (Szombaton zárva)

ZSOLDOS MAGÁNTANFOLYAM

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 124—47.

Előkészít polgári- és közép-
iskolai magánvizsgákra, érettsé-
gére.

Tavaszi selyem- és cérnahrisnya és
keztyű ujdonságok
feltűnő szép és dús választékban

Komáromi harisnyaház
Budapest, VI. Nagymező ucca 14. szám
Andrássy ut mellett

A világ legjobb

Harmonikái Hegedői, Citerái, Beszélőgép,
Harmoniumjai, Nagybőgői, Cimbalomjai, to-
vábbá az összes Hangszerek itt a gyárban kaphatók

Romlott hang-
szereket művé-
sziesen javít.

Legjobb
Hurok.

Arjegyzéket ingyen
küld

MOGYORÓSSY GYULA

m. kir. szabadalmazott hangszergyára

BUDAPEST, VIII. RÁKÓCZI-ÚT 71. SZÁM.

Keleti pályaudvar felé

Telefon József 16-81

SCHLESINGER ÉTTEREM

VI. VILMOS CSÁSZÁR UT 19.

A legelőkelőbb
orth. כשר étterem
az országban.

Vállal rendezést
házon kívül is.

Külön terem
lakodalmak és ünnepélyek részére.

Előfizetések mérsékelt árban.

Orth. כשר
של משה

SZALÁMI

húskülönlegességeket és szalámi-árakat
gyárt ezidén is

REBENWURZEL SALAMON ÉS IZIDOR

Budapest, VI., Laudon ucca 3.

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:
153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY UCCA 6

SEIDNER LIPÓT

bel- és külföldi úri és női szövetkülönlegességek
nagyban és kicsinyben.

Budapest, VII., Kertész-u. 43

(Király-ucca sarok)

Szombat és ünnepnap zárva.

Telefon: 134-74.

Hajszálakat

hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel Pollák Sarolta, Andrássy-ut 38.
„Miracle” hajeltávolítószer szétküldése utasítással. Összes szépség-
hibák kezelése. Szemölcsirtás. Fagykezelések. (Prospektus)

CIPŐ
különlegességek

HÓ- és
sárcipők

RÁKÓCZI-UT 1.
A régi Nemzeti Színház
helyén

Köpenyselymek
180.000 koronától

KEFKOVITS

SELYEMARUHAZÁBAN

BUDAPEST, HAJÓ UCCA 12-14

GROSS FERENC

URISZABÓ

VI., NAGYMEZŐ UCCA 14. SZ.

Fazonban, úrban, minőségben vezet!

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLÖKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSÉKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA
BUDAPEST, VI. KERÜLET, DESSEWFFY UCCA 8

Ami a szülőket legjobban érdekli!

Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát

Szombaton
az üzlet
zárva van.

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

FELOSZLATOM

szövetraktáramat

Duplaszöles legfinomabb női-
és férfigyapjuszövetek már 60.000 K-tól

KÁLMÁN ISTVÁN

selyem- és szövetáruházában
IV. HAJÓ UCCA 16 (Sütő u. sarok)

FORDÍTÁSOK

(okmányok, kereskedelmi levelezések stb.)

minden idegen nyelven

KOSMOS FORDÍTÓ IRODA

BUDAPEST, VIII., RÁKÓCZI-ÚT 59

Telefon: J. 65-21.

ERDŐDI-NEUMANN

ELEKTROTECHNIKAI CIKKEK NAGY RAKTÁRA

BUDAPEST

VI. VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 27 SZ. TELEFON: 103-82

Csillárok, rádiókészülékek,
selyemernyők,
villamos főzőkészülékek gyári áron. Kedvező fizetési feltételek

Korvin Testvérek grafikai műintézete Budapest, VI., Révay-utca 14.